

Günümüz Süryani Kilise ve Manastırlarında Din Eğitimi

Talip ATALAY*

ABSTRACT

Religious Education in the Contemporary Ancient Syrian Churches and Monasteries. Until today, Ancient Syrian Community has provided religious education for the children of its members in the churches and monasteries that are built in a campus style. However, due to the intense migration that was experienced during the Republican era, the Assyrian population almost disappeared from their traditional living quarters, something which negatively influenced the religious institutions and educational activities. Today, in Madrassah that are located in several church monasteries in Mardin, Midyat and Istanbul education programs on prayers, religious hymns, the Bible and Ancient Syrian history, religion and culture are carried out. Students, who are generally at the secondary and high school levels, reside in churches and monasteries in Mardin and Midyat, where they also continue their formal education. Children from the Jakobiten community in Midyat also receive their religious education in these churches and monasteries while they maintain living in their homes. The churches in Istanbul provide education programs once a week on Saturdays. Education is given by teachers, who are hired by the church administration.

KEYWORDS: Assyrian, Education, Bible, Madrassah, School, Mardin, Midyat.

Giriş

Yakubi ya da Kadim Süryani Ortodoks olarak tanınan cemaat Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde nüfusunu ve bölgedeki Ermeniler başta olmak üzere diğer Gayrimüslim gruplara göre, Müslüman toplumla ilişkilerini büyük ölçüde korumuştur. Mardin-Deyruzafaran Manastırı'nda¹ yerleşik Süryani Kadim Patrikliği'nin I. Dünya Savaşı ve sonrasında büyük ölçüde Osmanlı'dan ve TBMM'den yana tavır koyması; bölgedeki geleneksel konumlarını diğer gruplara nazaran daha iyi koruyabilmelerinde son derece etkili olmuştur. O

* Dr., Dicle Ün. İlahiyat Fakültesi.

1 Deyruzafaran Manastırı ve Patriklik merkezi oluşuyla geniş bilgi için bkz. <http://www.deyruzafaran.org> 24.5.2005; Gabriel Akyüz, *Deyruzafaran Manastırı'nın Tarihi*, Resim Matbaacılık, İstanbul, 1998.

yıllarda Patrik olan III. İlyas Şakir'in² Milli Mücadele ve Lozan görüşmeleri sürecindeki kararlı tavrı ve uygulamalarına, Süryani elitinin Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sonrasında uygulamaya konulan devrimlere uyma konusunda buldukları bölgelerde gönüllü olarak aktif ve öncü roller üstlenmeleri eklenmiştir.³ Cemaatin Lozan sürecinde azınlık olma ve azınlık haklarına göre kurumsallaşmaması/amamasının sonuçları günümüzde cemaat içinde farklı yönleriyle tartışılmaktadır.

Cemaate ait bir örgün eğitim-öğretim kurumunun açılmasına ilişkin tartışma ve talepler son yıllarda Süryanilerce sık sık dile getirilmektedir. Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze herhangi bir Süryani örgün öğretim kurumu kurulmamıştır. Cumhuriyet'e gelindiğinde Osmanlı'dan intikal etmiş yegane Süryani örgün öğretim kurumu da yetkili Süryani Metropolit'in talebiyle kapatılmıştır. Mardin Kırklar Kilisesi yapı grubu içinde bulunan okulun kapatılması için Diyarbakır ve Mardin'deki yetkili mercilere yapılan başvurular uygun bulunmamış, bunun üzerine talep Maarif Vekaleti'ne iletilmiş ve 1928

- 2 Süryanilerin azınlık olma-olmama durumu ve buna göre hak ve özgürlüklerle ilgili meseleler cemaat içinde güncelliğini kaybetmeyen tartışma konularındandır. Bu tartışmalar doğal olarak Lozan'a dayanmakta, Lozan öncesi ve sonrası Cemaat'in azınlık olma konusundaki tavrının ne olduğu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak Cemaat'in Lozan öncesi ve sonrasında nasıl bir tutuma sahip olduğu konusunda birbirinden farklı, hatta zıt görüşler ileri sürülmektedir. Konunun önemine karşın I. Dünya Savaşı sonrasında Patriklik ve Cemaat olarak Süryani Kadimlerin pozisyonlarını ortaya koyan sağlıklı bir çalışmanın henüz yapılmamış olması önemli bir eksikliktir. Cumhuriyet öncesi ve sonrası Patrikliğin tutumu, o dönemdeki resmi yazışmalarla Süryani din adamı ve yazarlarından kalan kitapların çoğunda Cemaat-Devlet ve Müslümanların ilişkileri konularında dile getirilenlerle son dönemde Süryaniler arasında revaç bulmuş olan soykırımdan azınlık haklarına çeşitli konularda öne sürülen görüşlerle uyumlu değildir. Bütün yönleriyle konuyla ilgili görüşlerin dönem belgelerine dayalı olarak yeniden değerlendirilmesi ve çalışılması önemli bir ihtiyaçtır. Bu konuda bkz. Suavi Aydın ve diğerleri, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, Tarih Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2001, s.350; Horiepiskopos Gabriel Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, Resim Matbaacılık, İstanbul, 2005, s. 442-433, 454-456.

Günümüzde eğitim-öğretim hakkının da içinde bulunduğu bir çok konunun bağlantılı olduğu Lozan Anlaşması görüşmelerinde Patriklik azınlık hakkı talep etmemiş, hatta Patrik III. İlyas Şakir azınlık olma yönünde bir taleplerinin olmadığını kendisiyle yapılan görüşmenin yer aldığı çeşitli dönem gazetelerinde ifade etmiştir. Bkz. İleri, 19 Kasım 1977, İstanbul; Yeni Gün Gazetesi, 5 Şubat 1923, Ankara; İleri, 09 Şubat 1923, İstanbul. Süryanilerin o dönemdeki tavrı ve Patrik'le yapılan röportaj için bkz. Milliyet, 19 Kasım 1977, İstanbul. Ancak Paris Konferansı'na katılan, aynı zamanda Şakir İlyas'dan sonraki Patrik olan Severiyos Afrem Barsawm'ın konferans hatıraları ve tutanaklarla sonradan yazdıkları tamamen farklı ve Şakir İlyas'ın tavrına zıt denilebilecek içeriktedir. Bkz. Mor İgnatıyos I. Afrem Bet-Barşawmo, *Türkiye Mezopotamya'sında Tur-Abdin Tarihi*, Nsibin Yayınevi, Södertele-İsveç, 1996, s.6-8, 60-61.

- 3 Süryaniler yeni devrimlere uyma konusunda öncülük etmişlerdir. Özellikle Mardin'de, dini kisveyle dolaşmaması kararını, ilk defa sokağa sivil kıyafetle çıkarak uygulayan din adamı Süryani Patrik Vekili Abdülhad olmuşur. Yine fotr giyme geleneği de devrimlerden sonra Süryanilerde yaygınlaşmıştır. Harf inkılabından sonra da o sıralarda Hindistan seyahatinde bulunan Patrik III. İlyas Şakir, Süryanilerin bütün yazışmalarını yeni harflerle yapmalarını isteyen bir telgraf çekmiştir. Bkz. Midhat Sertoğlu, *Süryani Türklerinin Siyasi ve İçtimai Tarihi*, Baha Matbaası, İstanbul, 1974, 81- 82; Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, s. 456.

yılında, söz konusu kurum tarihe karışmıştır.⁴ O günden AB sürecinin ciddi olarak ülke gündemini kavradığı 90'lı yıllara kadar geçen uzun sürede Süryanilerin devlet okullarından⁵ bağımsız, cemaate bağlı bir örgün öğretim kurumu açma yönünde ciddi talep ve girişimlerinin olduğu bilinmemektedir.⁶

Cemaat çocuklarının örgün öğrenim ihtiyacını Cumhuriyet tarihi boyunca normal devlet okulları aracılığıyla karşıladılar. Din eğitimi ihtiyacı ise manastır ve kiliselerde bulunan gayri-resmi okullarda cemaat tarafından görevlendirilen öğretmenler tarafından verile geldi. 1980 öncesi ve sonrasında bazı manastırlarda yaşanan kısa dönemli kesintiler⁷ dışında kilise ve manastırlarda yapı-

4 Gabriel Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, Resim Matbaacılık, İstanbul, 1998, s. 65.

5 Süryani eğitim kurumlarının Cumhuriyet'e geçişteki durumu ve bu okulun kapanmasının muhtemel nedenleri için bkz. Talip Atalay, "Lozan Antlaşması Öncesi ve Sonrasında Süryani Eğitim Kurumları", *KHUKA (Kamu Hukuku Arşivi)*, C: 8, Sayı:1, Mart 2005, s. 63-69.

6 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri'nin zorunlu olmasından sonra Süryani öğrenciler resmi olarak azınlık olmamaları nedeniyle bazı okullarda zaman zaman uygulamada güçlükler yaşamışlardır. Bu konu ayrı bir makalede ele alınacaktır.

7 Süryani Kiliselerine ruhani yetiştirmek amacıyla 1949 yılında Deyruzafaran Manastırı'nda üç yıllık bir "İncil Kursu" açılması talebiyle Mardin Valiliği nezdinde bir başvuru yapılmış ve bu başvurunun kabulü için gerekli görülen bütçenin Patriklik tarafından karşılanamaması nedeniyle ertelenmiştir. Söz konusu kurs talebi yalnızca ruhani yetiştirme amaçlı olup makalenin konusunu oluşturan cemaatin çocuklarına uygulanan geleneksel din eğitimi uygulamalarından farklıdır. Bu konudaki gelişmeler ve resmi yazışmalar için bkz. Hori episkopos Gabriel Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, s. 450-453.

7 1978 yılında Bülent Ecevit'in başbakanlığı döneminde Deyruzafaran Manastırı'nda Süryanice eğitimi ve Süryani Ortodoks papazların eğitimi 'ayrılıkçı ve yasadışı' olduğu gerekçesiyle ilk defa yasaklanmıştır. Yine Süryaniler ve Süryani Kilisesi üzerinde önemli çalışmaları olan ve sıkıntılı dönemlerde 5 yıl boyunca Süryanilerle birlikte olan Prof. Dr. Mehmet Çelik kendisiyle yapılan bir söyleşide: "Okulları olmaması nedeniyle din eğitimlerini manastırdan veren Süryaniler hakkında 1980 ihtilalinden 2 yıl sonra, 1982'de "Hiristiyanı irtica" adıyla başlatılan karalama kampanyası sonucu manastırlardaki dini eğitimin bittiğini" ifade etmektedir. 1997 yılında ise dönemin Milli Eğitim Bakanı, Mardin Valiliği'ne gönderdiği yazıda Mor Gabriel Manastırı'nda Süryanice dini eğitim ve öğretim yapıldığı ve Lozan Antlaşması'na göre Süryanilerin azınlık olmadığını belirterek Süryanice öğretimini yasaklamıştır. Bkz. <http://212.154.21.41/2002/375/karakutu/1.htm> 25 Nisan 2003. Papaz Simon isimli şahıs 28 Nisan-21 Kasım arasında Türkiye'de kaldığı sıradaki gözlemlerini anlattığı ifadesinde 1976 yılında Deyruzafaran'a geldiğinde 18 öğrenci bulunurken bu gelişinde hiç öğrenci bulunmadığını, Rahip İbrahim ve Evgin ile yaptığı görüşmelerde "...artık öğrenci almayacaklarını, eğitim-öğretimin yapıldığı oda da 1978'den sonra resmi makamlar tarafından mühürlenip mimmendi. Bu sırada resmi makamlar tarafından manastıra yasa dışı eğitim-öğretim yaptığının şikayetleri olmuştu...(Rahipler manastırda) yalnız dini içerikli bir eğitimin yapıldığını anlattılar. Resmi makamlar böyle bir eğitim ve öğretimin bile yasak olduğunu bildirdiler." dediklerini aktarmaktadır. Bkz. Jan Bet-Şawoce, *Türkiye Mezopotamya'sında Kerboran Zulmü*, Nsibin Yayınları, Södartelje-İsveç, 1991, s. 29.

Deyruzafaran'da eğitimin yasaklanmasıyla ilgili Kilise temsilcilerinden İsa Karataş "eğitilen çocuklar terörist organizasyonlara katıldıkları gerekçesiyle dil ve din eğitiminin 1979'da yasaklandığını" ifade etmektedir. Bkz. Turkish Daily News, 29 Ağustos 1996; www.aina.org/turkish.htm 20.12.2002.

Görüşmeler esnasında Kırklar Kilisesi Öğretmeni İsa Akyüz: "Ben burada beş seneden beri ders veriyorum. Kendim de burada eğitim gördüm, benden önce bir başka arkadaş vardı. Ben ders vermeye 1999'da başladım. Hatırladığım ve bildiğim kadarıyla burada

lan eğitim-öğretim faaliyetleri sürekli oldu. Dolayısıyla bu durum, yani kilise ve manastırlarda yapılan eğitim-öğretim faaliyetlerinin sürekliliğinde yakın zamanlara kadar yasaklardan kaynaklanan kesintilerin yaşanmaması, Süryani cemaatinde okul açma talebini geciktiren önemli bir etken oldu.⁸ Günümüzde de İstanbul, Mardin ve Midyat sınırları içinde bulunan kilise ve manastırlarda, talep eden Süryani çocuklarına yönelik eğitim-öğretim faaliyetleri sorunsuz ve kesintisiz olarak devam etmektedir. Süryanilerin gerçekleştirdiği eğitim-öğretim faaliyetleri niteliği itibarıyla yaygın eğitim kapsamına girmektedir.

Günümüze gelene kadar Süryanilerin yaşadığı köklü nüfus değişimleri ve sosyal değişimler günümüz Süryani eğitim-öğretim faaliyetlerinin biçimini de belirlemiştir. Cumhuriyet tarihi boyunca Kadim Süryaniler önceleri yoğun olarak ekonomik nedenlerle, sonraki yıllarda ise bölgede oluşan terör ortamının oluşturduğu güvenlik kaygılarıyla yaşaya geldikleri tarihi coğrafyalarını önemli ölçüde terk etmişlerdir. İlk dönem göçler daha çok Diyarbakır ve Mardin merkezden ağırlıklı olarak İstanbul'a, ancak özellikle son 30 yılda gerçekleşen Süryani göçleri ise büyük ölçüde Avrupa ülkelerine olmuştur. Türkiye içine göçlerde adres değişmemiş, İstanbul cemaatin yurt içinde büyük ölçüde toplandığı şehir olma özelliğini korumuştur. Cemaatin özellikle yurt dışında yaşayan üyelerinden oluşan çeşitli kesimlerin hak ve özgürlükler başta olmak üzere çeşitli konularda farklı söylem ve taleplerle gündeme geldikleri görülmektedir. Ancak siyasal talepler dışında Avrupa genelinde Süryaniler hem Patriklik hem de cemaatin farklı kesimlerince oluşturulan çeşitli dernekler aracılığıyla bir çok alanda yeni oluşumlar ve faaliyetler de bulunmaktadır.⁹ Kendi içlerinde de önemli tartışmalar yaşayan Avrupa'daki Süryanilerin bir kesimi dini aidiyetten çok Süryani/Asuri kimliğini besleyecek faaliyetlere önem verirken, Kilise'ye bağlı gruplar dini ve milli kimliği bir arada tutacak ve geliştirecek tarzda kurumsallaşmakta ve eğitim-öğretim alanını da içeren faaliyetler gerçekleştirmektedirler.

eğitim-öğretim hiç kesintiye uğramadı. O zamanda da ders veriliyordu, ama şu anki kadar rahat değildi. Eskiden gizleme ihtiyacı hissediyorduk. Fakat şu an daha rahatız" sözleriyle konu hakkındaki gözlemini ifade etmiştir.

- 8 Son yıllarda Süryaniler de okul açma yönünde taleplerde bulunmaktadır. Süryani Kadim Cemaati adına "İlköğretim, ortaokul ve lise düzeyinde Süryani okullarının" açılması ile "dil, eğitim ve yayın haklarını" kapsayan yedi maddelik bir rapor Cumhurbaşkanı ve Başbakan'a sunulmuştur. <http://www.radikal.com.tr/2000/08/26/turkiye/sur.shtml>.
<http://www.tercumangazete.com/hoku.aspx?yid=4043> 08.11.2004.
<http://www.suryaniler.com/msgcontent.asp?ID=6274&GroupID=1> 12.11.2004.
<http://www.suryaniler.com/okur9.asp> 01.05.2005.
- 9 Avrupa'daki Süryaniler ve kurumsallaşmalarına birer örnek için bkz. Tuma Bar Şawme, *Avrupa'da Süryaniler I* (İsviçre), Nsibin Yayinevi, Södartelje, İsveç, 1992; I. Svanberg-Nadja Klich, *"İsveç'te Asuriler-Süryaniler"*, Mezopotamyalı Sığınmacılar, çev/der: Jan Bet-Şawoce, Nsibin Yayinevi, Södartelje/İsveç, 1992, s. 33-49; Lennart Ejerfeldt, *"İsveç'te Doğu Kiliseleri"*, Mezopotamyalı Sığınmacılar, çev/der: Jan Bet-Şawoce, Nsibin Yayinevi, Södartelje, İsveç, 1992, 50-56; Filimon Darmo, *"Avustralya'da Asurlular"*, Mezopotamyalı Sığınmacılar, çev/der: Jan Bet-Şawoce, Nsibin Yayinevi, Södartelje, İsveç, 1992, s. 57-65.

Yurt dışı göçlerle Türkiye içindeki Süryani nüfusunun önemli ölçüde azalmasının¹⁰ yanında kalanların çoğunluğunun da geleneksel yerleşim yerlerinden ayrılarak ülke içinde başka yerlere taşınmış olmaları Süryani eğitim-öğretim geleneğini doğrudan etkilemiştir. Güneydoğu Anadolu'daki bir çok Kadim Süryani köyü son 30 yılda tamamen terkedilmiş, az sayıda cemaatin kaldığı yerleşim birimlerinin bazılarında ise kiliseler ruhani olmadığı için kapatılmak zorunda kalmıştır. Açık olanların bir kısmında ise yine çeşitli nedenlerle eğitim-öğretim gerçekleştirilememektedir.

Süryani Kadim toplumu dil ve kültür olarak homojen değildir. Yaşadıkları veya geldikleri yere göre farklı dil konuşurlar ya da dil geçmişleri vardır.¹¹ Hindistan¹² dışında eski Osmanlı coğrafyası içinde kalan Türkiye, Suriye ve Irak'ta, daha çok Anadolu'nun güneydoğusu ile Suriye ve Irak'ın kuzey bölgelerinde yerleşiktirler. Türkiye'li Süryanilerden Midyat ve çevresindeki köylerde yaşayanlar eskiden beri Süryanice'nin bir lehçesini konuşurlar. Aynı bölgede yer alan Anıtlı (Hah) Köyü gibi bazı yerleşim birimlerinde ise Süryanilerin konuşma dili Kürtçe'dir. Mardin merkez kökenli Süryaniler Arapça konuşurlar. Diyarbakır, Elazığ, Adıyaman gibi şehir merkezlerinde yaşayanlar ise çoğunlukla Türkçe konuşurlar.¹³ Ancak Osmanlı'dan günümüze resmi dil olması nedeniyle anadilleri¹⁴ Süryaniler hangi dilde konuşurlarsa konuşsunlar Türkçe büyük ölçüde ikinci dilleri olagelmıştır. Cumhuriyet döneminde özellikle yaygın okullaşma ve göçlerin de etkisiyle Süryaniler arasında Türkçe kullanımı

-
- 10 Ahmet Taşğın, "Son Süryani Göçü", Süryaniler ve Süryanilik, Hz. Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli, Orient Yayınları, C: IV, İstanbul, 2005, s. 73-95; Ahmet Taşğın, "Anadolu'nun Yok Olmaya Yüz Tutan Zenginliklerinden: Süryaniler", VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Genel Konular Seksiyon Bildirileri (İçel 18-22 Haziran 2001), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, ss. 205-227.
- 11 Süryani Dili hakkında bkz. Eyyüp Tanrıverdi, "Süryani Dili", Süryaniler ve Süryanilik, C: II, s. 1-12.
- 12 Bkz. Serdar Şirazi, "Malankara Süryani Ortodoks Kilisesi Tarihi", İdem, Sayı:7-8, İstanbul, 2004, s. 32-35; Serdar Şirazi, "Malankara Süryani Ortodoks Kilisesi Tarihi II", İdem, Sayı: 9, İstanbul, 2005, s. 28-31; Kadir Albayrak, *Hindistan Malabar Süryani Kilisesi*, Süryaniler ve Süryanilik, C: I, s. 211-250.
- 13 Günümüzde Türkiye sınırları içinde kalan yaşayan Süryaniler günlük yaşamda Midyat ve çevresinin dışında kalan yerlerde daha çok Türkçe ve Arapça kısmen de Kürtçe konuşmaktaydılar. Günel durumu "Süryaniler Türkçe, Arapça, Kürtçe'yi de bilirler ve hatta Müslümanlardan da iyi konuşurlar....Süryanilerin anadili Süryanicedir. Fakat en çok kullandıkları dil Türkçe'dir. Mardin'de Türkçe ve Arapça konuşurlar. Diyarbakır'da Süryaniler kamilen Türkçe konuşurlar. Anadolu ve İstanbul'da bulunan Süryaniler hepsi Türkçe kullanırlar" sözleriyle ifade eder. Günel, age, s. 324-325. Mardin'inin yanı sıra İdil civarındaki Süryaniler de Arapça konuşurlardı. Midyat'ı çevreleyen Kerboran, Yamanlar, Binkelbe, Gercüç, Alayurt, Narlı, Güngören, Mıdın gibi bazı köylerde ise Kürtçe yaygındı. Bkz. ; I. Svanberg-Nadja Klich, agm, s. 38.
- 14 Anadil kavramı çoğu zaman etnik köken ya da milli aidiyet kavramlarıyla karıştırılmaktadır. Böyle olunca örneğin hiç Türkçe bilmeyen İngiltere'deki bir Kıbrıslı Türk'ün anadili nedir diye sorulduğunda Türkçe'dir, denilebilmektedir. Bu makalede kendisini ne sayarsa sayısın kişinin ailesiyle ve çevresiyle paylaştığı, doğumundan sonra öğrendiği ilk dil anadil olarak kabul edilmiş, etnik köken ya da dini aidiyetten ayrı tutulmuştur.

iyice yaygınlaşmıştır. Ancak Mardin, Midyat ve Hah Köyü gibi yerleşim birimlerinde Türkçe'nin yanında geleneksel diller de büyük ölçüde korunmuş ve yaygın olarak kullanılmaktadırlar. Hem Midyat ve çevresinde hem de İstanbul'a göç eden aileler arasında anadili Süryanice olan cemaat mensuplarının Süryanice dil eğitimi konusunda diğer Süryanilere göre daha duyarlı oldukları, anadillerini yeni nesillere aktarma arzusunun daha yoğun taşıdıkları gözlenmektedir.

Kavramlar

Makalede kullanılan aşağıdaki kavramlara açıklık getirilmesi anlama zorluğu yaşanmaması açısından uygun görülmüştür:

Madrašto-Medrese-Okul: Süryani kilise ve manastırlarında okul anlamında eğitim-öğretim için kullanılan mekanlara Süryanice "madrašto", Arapça "medrese" adı verilir. Ancak "medrese" kavramı cemaat içinde "madrašto"ya göre çok daha yaygın kullanıma sahiptir. Makalede Madrašto-Medrese, okul, eğitim-öğretim kurumu gibi kavramlar bir biri yerine kullanılacaktır.

Malfono: Süryani medreselerinde öğretmenlik yapanlara "malfono" adı verilir. Medreselerde ve cemaat arasında "malfono" yaygın kullanıma sahiptir. Makalede öğretmen ve malfono kavramları aynı anlamda kullanılacaktır.

Turoyo: Genellikle Turabdin bölgesinde Midyat ve çevresinde konuşulan halk Süryanice'sine verilen isimdir. Makalede halk Süryanicesi kavramıyla Turoyo kavramı eş anlamlı kullanılacaktır.

Ktobonoyo: Süryanice'nin klasik yazı ve konuşma diline verilen isimdir. Daha çok eski Urfa'da kullanılan Süryanice'ye dayanır. Medrese ve okullarda öğretilmeye çalışılan dil Ktobonoyo'dur. Makalede öğretime konu edilen Süryanice okuma-yazma faaliyetinden Ktobonoyo kastedilecektir.

Yöntem ve sınırlılıklar

Araştırmanın amacı: Süryani manastır ve kiliselerinde gerçekleştirilen din eğitimi konusu genel değerlendirmeler dışında derinlemesine incelenmiş değildir. İşte bu araştırma Süryani din eğitiminin amacı, öğretim programı, yöntem ve uygulanması, öğrenci ve öğretmen özellikleri ile öğretim mekanlarını betimleyerek bu alandaki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın konusu ve sınırlılıkları: Araştırma Yakubi/Kadim Süryanilerin Mardin ve Midyat'ta bulunan kilise ve manastır medreseleri ile İstanbul'da Süryaniler tarafından kullanılan kiliselerde cemaatin büyük çoğunluğu örgün öğretim çağındaki çocuklarına verilen düzenli ve uzun süreli yaygın eğitim-öğretim sürecini konu edinmektedir.

Bu nedenle Yakubi/Kadim Süryanilerin yaygın eğitim-öğretim faaliyetleri içinde çocuklar ve ergenler için yaz kursları ve yine yaz aylarında daha kısa süreli yoğunlaştırılmış eğitim ve bilinçlendirme amaçlı programları ve ruhani yetiştirmeye yönelik ileri düzeyde Süryani din eğitim-öğretimi faaliyetleri makalenin sınırları dışındadır.

Ayrıca günümüz Süryanilerinin Türkiye kökenlilerin başta Hollanda ve İsveç olmak üzere Avrupa ülkelerinde ve Türkiye dışında Suriye, Irak ve Hindistan'da çeşitli düzeylerde eğitim-öğretim kurumları ve faaliyetleri vardır.¹⁵ Buralarda yapılan eğitim-öğretim de araştırmamızın kapsamı dışındadır.

Araştırma süreci ve uygulanan yöntemler: Araştırma amacıyla Diyarbakır ve Mardin'de ilk görüşmelerin yapıldığı 1997 yılından bu yana çeşitli vesilelerle İstanbul, Midyat, Diyarbakır ve Mardin'de söz konusu eğitim öğretimi faaliyetleri içinde öğretmen ve öğrenci olarak aktif rol almış ya da halen aynı rolleri üstlenmekte olan kişilerle, ruhani ve cemaat mensubu Süryanilerle yapılan görüşmelerden edinilen bilgiler toparlanmıştır. Bu süreçte derlenen ve işlenen verilerin doğrulanması ve eksiklerin tamamlanmasının yanında araştırmacı tarafından öğretim sürecinin tam olarak kavranması amacıyla Mart 2005'te Mardin Kırklar Kilisesi medresesinde eğitim-öğretim süreci dört ayrı öğretim zamanda gözlenmiştir. Gözlemlerde günde iki sınıfa ders yapılan medresede iki sınıfın öğretim süreçleri baştan sona takip edilmiştir. Araştırmada başlangıçta dışarıdan gözlem, daha sonra katılımcı gözlem yöntemleri kullanılmıştır. Her iki sınıfta da başlangıçta dersin dışında kalınmış ve herhangi bir şekilde dersi bölmeden gözlem gerçekleştirilmiştir. Daha sonraki gözlemlerde ise öğretmenin izniyle sürecin tamamına katılmış, öğretimin her aşamasında öğretmenden açıklama istenmiş, öğretim sürecine katılmıştır. Ayrıca yıllar içinde yapılan görüşmelerden ve taranan literatürden derlenen bilgilerin doğruluğu gözlem sürecinde hem uygulama ile karşılaştırılmış, hem de hoca ve öğrencilerle yapılan görüşmelerde ulaşılan verilerle karşılaştırılarak sınanmıştır. Yine ders saatleri dışında kalınan sürede kilisede gerçekleştirilen eğitimin amacı, öğrenciyi kazandırılmak istenen nitelikler ve beklentiler tartışılmış, ders kitapları ve diğer kaynak kitaplar öğretmenin de yardımıyla tek tek incelenmiştir. Yine sabahçı-öğrenci olmalarına göre oluşturulmuş iki grup olarak, iki ayrı birleştirilmiş sınıf oluşturan öğrencilerle de aldıkları din öğretimi, örgün öğretim, köyleri, aileleri, eğitim-öğretim ortamına uyumları ve başarı-başarısızlıkları gibi konularda birebir görüşülmüştür.¹⁶ Bu süreçte Diyarbakır ve İstanbul'da yapılan

15 Günümüz Süryanilerinin dünya üzerindeki dağılımı ve yapılanması ile ilgili olarak bkz. Christine Chaillot, *The Syrian Orthodox Church of Antioch and All the East-A Brief Introduction To Its Life And Spirituality*, Inter-Orthodox Dialogue, Geneva-Switzerland, 1998, s. 21-68.

16 Makalenin araştırma ve yazım aşamalarında eleştiri ve katkılarından ötürü Mehmet Şimşek ve Ahmet Taşkın'a teşekkür borçluyum. Ayrıca İbrahim Özcoşar'ı da iyi ev sahipliğinden ötürü anmalıyım. Süryanilik konusunda yaptığı çalışmalarla özel bir yere sahip olan Kırklar Kilisesi Papazı Hori episkopos Gabriel Akyüz ile Kırklar Kilisesi okulu öğretmeni olan İsa Akyüz'ün araştırma ve gözlem sürecinde yakın, istekli ve içten yaklaşımları olmasaydı bu çalışma tamamlanamazdı. Midyatlı Süryanilerden sevgili Ferit Altınsu hem İstanbul'daki rehberliği hem de kendi kişisel tecrübelerini paylaşarak değerli katkılarda bulundu. Ayrıca makalenin baskı öncesi son okumasını da yaparak katkıda bulunan Ferit Altınsu'ya içten teşekkürlerimi sunuyorum. Diyarbakır Meryem Ana Kilise'si Papazı Yusuf Akbulut'a, yardımcısı Şemmas Saliba Açış'e, ayrıca orada ikamet eden diğer kilise sakinlerine de paylaşımlarından dolayı şükran borçluyum. Yine Papaz Melki Akyüz'ün akıllı kızlarını ve ismini saymadığım daha birçok kişiyi de minnetle anıyorum.

görüşmeler dışında 2005 Temmuz ayında araştırmanın tamamlanması amacıyla yeniden Mardin Kırklar Kilisesi'ne gidilmiş, öğretmen ve öğrencilerle görüşmeler yapılmıştır. Ziyaretlerde Kırklar Kilisesi Papazı ile de konu çeşitli yönleriyle tartışılmıştır. Gözlem sürecinde yazılı olarak not alma dışında gözlem sürecinin çeşitli bölümlerinde öğretmen ve öğrencilerle yapılan görüşmeler ilgili kişilerin izniyle ses kayıt cihazına kaydedilmiştir.

Süryani Eğitiminin Amacı

Girişte belirtildiği gibi Türkiye Süryanileri arasında konuşma dili olarak Turoyo'nun kullanımı sınırlıdır. Süryani yazı dili ise ancak kilise ve manastırlarda belirli bir süre eğitim görenlerce bilinmektedir.¹⁷ Bu durum Süryani çocuklarının, Kilise'nin devamlılığı için elzem olan Süryanice metinlere dayalı kilise litürjisini temel düzeyde öğrenebilmeleri ve Süryanice İncil'i doğru okuyup, kısmen de olsa anlayabilmelerini sağlamak amacıyla öğretim programında Süryanice dil eğitimine ağırlık verilmesini zorunlu kılmaktadır. Litürji öğrenimi dini bir zorunluluktur. Bunun dışında, Süryanilik bilincinin güçlendirilmesi, dahası Süryanice'nin konuşma ve yazı dili olarak yaygınlaştırılmasının da bir ideal olarak öne çıktığı görülmektedir.¹⁸

Süryani medreselerinde uygulanan öğretim programı incelendiğinde eğitim-öğretimin büyük ölçüde iki temel amacı gerçekleştirmek üzere planlandığı görülür. Bu amaçlardan ilki; Süryani çocuklarına kilisede yapılan günlük ibadetlerle Pazar ayınlarında zorunlu olarak kullanılan ilahi ve duaların Süryani dini geleneğine uygun olarak öğretilmesi ve ibadetlerle ilgili temel bilgi ve becerileri kazandırmaktır. İkinci amaç ise; öğrencilere Süryanice okuma, yazma ve konuşma becerileri kazandırırken ilahi ve dualarla Süryanice İncil ve Kutsal Kitap'tan belli metinleri okuyup anlayabilecek düzeye erişmelerini sağlayacak düzeyde dil eğitimi vermektir. Ayrıca öğrencilerin kilise ve manastır yaşamlarında sözlü ve uygulamalı olarak cemaatin dini ve kültürel geleneğini edinmelerine yönelik etkinlikleri de her iki hedefle iç içe bir alt hedef veya sonuç olarak görmek mümkündür. Doğal olarak öğretimde hedefler arasında sıkı bağ vardır.

17 Süryani alfabesiyle yazın, özellikle Süryani entelektüelleri arasında, Süryanice konuşma dilinin kullanımından çok daha yaygın kullanıma sahipti. Süryaniler buldukları coğrafyalarda farklı dillerde konuşmuşlar ve konuştukları dillerde Arapça başta olmak üzere çeşitli dillerde Süryani harfleriyle yazın faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Süryani harfleriyle Süryanice dışındaki dillerde yapılan yazın faaliyetleri Gerşunice adıyla kavramlaşmıştır. Bkz. A. J. Maclean, "Syrian Christians", Encyclopedia of Religion and Ethics, I-XII, Edinburg, 1917, s.168.

18 Görüşmelerde Süryanilerden bazıları İbranice örneğinden hareketle bütün Süryanilerin ortak dili olarak kullanılacak bir Süryanice fikrini canlı tutmaktadırlar. Süryanice'nin yeniden diriltilmesi konusunda bkz. M. Gabriel Afram, "Dilin Dirilişi Üzerine Düşünceler", Heto, C: 1, Sayı:1, Örebro-İsveç, 1999, 8-9. Ruhani ve öğretmenlerden görüşülen kişilerin hepsi Kilise'nin ayakta kalmasını sağlayacak litürji eğitiminin zorunlu olduğu ve eğitimin öncelikle bu amacı gerçekleştirmek üzere yapıldığı düşüncesinde birleşmektedirler.

Süryani Öğretim programı

Türkiye genelinde Süryani medreselerinde uygulanan öğretim amaçları ve uygulanan programın içeriği açısından benzerdir. Öğretimin yapıldığı çevre ve buna bağlı olarak okula devam eden öğrencilerin genel özelliklerinden kaynaklanan bazı farklılıklar uygulamaya da yansımaktadır.

Süryani medreselerinde uygulanan eğitim-öğretim programında yer alan dersleri üç temel grupta sınıflandırmak mümkündür. Bunlardan birincisi Süryanice öğretimine yönelik dersler, ikincisi ilahi, dua ve İncil öğretimini içeren dersler, üçüncü grubu ise Süryanilik ve Süryani kültürü, tarihi, gelenekleri ve kısmen inancını aktarmayı hedefleyen dersler oluşturmaktadır. İlk iki grubu oluşturan derslerde uzun yıllardır okutulmakta olan belirli kitaplar bulunmaktadır. Programda yer verilen üçüncü ders grubu için ilk iki grupta olduğu gibi belirlenmiş ders kitapları bulunmamaktadır. Bu grupta başta Süryani azizleri ve büyüklüklerinin örnek hayat hikayeleri olmak üzere, Süryanilikle ilgili hemen her kilise ve manastır medresesinin kütüphanesinde yaygın olarak bulundurulmuş bir dizi kitaba başvurulmaktadır. Zaten ilk iki grupta yer alan dersler öğrenim süresinin büyük çoğunluğunu kapsamaktadır. Üçüncü grup dersler ise daha çok dinlenme mahiyetinde ya da ara verilen zamanlarda, çoğu zaman hoca ve öğrenciler arasında söz konusu kitaplara dayalı anlatım veya okuma ile karşılıklı sohbet tarzında gerçekleştirilmektedir.

Süryani eğitim-öğretim programında yer alan derslerde yaygın olarak kullanılan ders kitapları ve öğretim yöntemleri şu şekildedir:

1. Süryanice Öğretimi

Günümüz Süryani din öğretiminde yaygın olarak kullanılmakta olan ders kitaplarının çoğunluğu Hollanda'da bulunan oradaki Süryani Metropoliti'nin denetiminde bulunan bir matbaada basılmakta, ihtiyaç bildiren kilise ve manastırlara gönderilmektedir. Süryani Kilisesi'nin son yıllardaki basım ve yayın faaliyetleri açısından Hollanda'nın ayrıcalıklı bir yeri vardır.¹⁹

Süryani kilise ve manastır okullarında dil öğretiminde kullanılmak üzere hazırlanmış, yaygın olarak kullanılan kitapları aşamalarına göre şu iki grupta toplamak mümkündür:²⁰

19 Geçmiş yıllarda Süryanilerin basım-yayım faaliyetlerinde Deyruzafaran Manastırı'nda kurulan matbaanın önemli bir yeri vardı. Geçmişte çeşitli konularda hazırlanmış bir çok kitabın basımını gerçekleştirmiş olan matbaanın Mardin'deki entelektüel hayata önemli katkıları olmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Taşgın, "Süryani Kadim Ortodoks Kilisesinde Yenileşme Çabaları: Deyru'l-zafaran Manastırında Patriklik Matbaası", age, C: 4, s. 1-27.

20 Önemli bir Süryani dilci olan Abraham Nuro'nun 2005 yazında Deyruzafaran Manastırı'nda dil öğretimine yönelik seminerlerinden sonra öğretimde hem kullanılacak kitaplar hem de yöntem açısından bazı değişimlerin gözlenebileceği ifade edilmektedir. Seminerler sonrasında medreselerde öğretim süresince tamamen Süryanice kullanılması yönünde oluşan eğilim, bu değişimlerden birisidir. Nuro'nun Süryani dili ve öğretimiyle ilgili bir çok eseri vardır. Abraham Nuro ile yapılan röportaj için bkz. *Heto*, Yıl:3, Sayı:6, 2001, Örebro-İsveç, s. 5-8.

Abraham Nuro, *Suloko, Book I*, Hengelo, 1989; Abraham Nuro, *Tawldotho or Syriac Neologisms. Principles-Criteria and Examples*, Aleppo, 1997.

1. Okumaya geçiş öncesi alfabe ve hece kitapları
 - a. Herge D'Keryono-Klido²¹ (Okuma Dersleri-Anahtar) adlı 48 sayfalık alfabe ve hece kitabı,
 - b. Ganath Sharwoje (Acemilerin Bahçesi)²² isimli 27, 33 ve 40 sayfalık üç kitaptan oluşan alfabe ve hece kitapları.
2. Okumaya geçiş sonrası kitapları
 - c. Herge D'Keryono serisinde Klido'dan sonraki aşamalar için kullanılan 6 kitap,
 - d. Syriac New Method Readers²³ adlı 48-101 sayfalar arasında değişen okuma kitapları,
 - e. Geçmiş yıllarda yaygın olarak kullanılmış olmakla birlikte artık sınırlı olarak kullanılan Şetesto²⁴ isimli gramer kitabı.

Ders kitaplarında her bir konu bir okuma parçası, okuma parçasının anlaşılmasına yönelik sorular ve kazandırılması amaçlanan dilbilgisi kuralının örneklenerek tanımlanmasından oluşacak tarzda hazırlanmıştır. Okuma parçaları hem dil, hem de hayat bilgisi niteliğinde olup; ağırlıklı olarak ahlak, din, kültür ve tarih konularını içeren metinlerdir.

Okullarda dil öğretimi tümevarım yöntemine uygun olarak yapılır. Süryani Alfabeti öğretimi başlangıç aşamasıdır. Ardından dil öğretimi için kullanılan serinin devamındaki kitaplar sırasıyla okutulur. Süryani okul geleneğinde ders geçme esastır. Bu nedenle geçilen ders aşamaları aynı olmakla birlikte her öğrencinin kapasitesi ve çalışma yoğunluğuna göre öğrenme hızı farklıdır. Dolayısıyla hemen her öğrencinin bulunduğu aşama diğerinden farklı olmaktadır. Başlangıç düzeyindeki bir öğrencinin düzenli olarak günlük ders alması durumunda kişisel kapasite ve çalışmasına bağlı olarak alfabe ve heceyi çözmesi en fazla 1-2 ay gibi bir zaman almaktadır. Haftada bir kez ders alan öğrencilerin ise bu aşamayı tamamlamaları 4 ayı bulabilmektedir.

Alfabe ve Hece aşamasını aşan öğrenci okuma parçalarının yer aldığı kitap serisine başlar. Ders olarak verilecek parça önce öğretmen tarafından okunur ve öğrenciye tekrar ettirilir. Öğrenci hazırlaması gereken parçayı doğru bir şekilde okuyup anlamadan dersi geçemez. Dersin anlaşılıp anlaşılmadığını kontrol etme ve pekiştirme amacıyla hazırlanmış sorular öğrenci tarafından mutlaka cevaplandırılır. Şayet ilgili derste okuma parçasında yeni bir dilbilgisi kuralı kullanılmışsa, sorulardan sonra ayrıca verilir. Öğrenciler verilen dil bilgisi kurallarını iyice öğrenirler.

Derslerde tekrar yöntemi sık kullanılır. Verilen ders defalarca –mesela on defa- okutulur ve okutulan her bir ders öğrenci tarafından mutlaka deftere

21 Abdulmesih d'Karabaş, *Herge D'Keryono Klido*, Bar Hebraus Verlag, Glane-Hollanda, 1987. Bu seri 9 kitaptan oluşmaktadır.

22 Murat Can, *Ganath Sharwoje*, Bar Hebraus Verlag, Glane-Hollanda, 1988.

23 Mar Athanasius Yeshua Samuel, *Syriac New Method Readers*, Bar Hebraus Verlag, Glane-Hollanda, 1989.

24 Hanna Dolabani, *Şetesto*, Hikmet Basımevi, Mardin, 1959.

yazılır. Aldığı dersi yazmayan öğrenciye asla yeni ders verilmez. Ders olarak işlenen metnin Süryanice'siyle birlikte Türkçe anlamı da öğretilir. Metin neredeyse ezberleninceye ve tam olarak kavranıncaya kadar tekrarlar devam eder. Bu yöntem bütün düzeylerdeki öğrenciler için değişmeden uygulanır. Öğrencilerin düzeyleri farklı olduğu için hoca her bir öğrenciyle tek tek ilgilenir, derslerini de tek tek verir ve dinler. Süryani medrese eğitiminde dersin işlenmesi, derse hazırlanılması ve ödevlerin yapılması günlük ders saatlerinde, sınıf ortamında gerçekleşir. Sınıf ortamı dışında ders bitiminde gelecek derse hazırlanma ya da ödev yapma uygulaması yaygın değildir. Öğrenci kendi dersini defterine yazıp, malfonoya vermek üzere hazırlık yaparken malfono bir başka öğrencinin ya dersini verir veya dinler ya da ödevini kontrol eder.

Kilise ve manastırlarda öğrenim gören öğrencilerin çoğunluğunun öğrenim süreleri boyunca Süryanice öğretim serisini tamamlayacak düzeye ulaşamadıkları gözlemi görülen öğretmenler ve öğretimden geçen eski öğrenciler tarafından dile getirilen önemli bir husustur. Ancak "dil öğretiminden geçen her öğrencinin Süryanice metinleri okuyabilme becerisine ulaştığı, ortalama başarı ölçütünün de Süryanice okur-yazarlık olduğu" ifade edilmektedir. Programın tamamlanamamasında; öğrencilerin her birinin ders bitirme esasına göre bireysel olarak ilerlemelerini esas alan uygulamanın etkili olduğu söylenebilir. Çünkü bu uygulamada öğretmen her bir öğrenciyle tek tek ilgilenmek durumundadır. Dolayısıyla farklı kavrama sürelerine sahip öğrencilerden en çok zaman ayrılanlar çoğu zaman zor öğrenen öğrenciler olmakta, daha hızlı öğrenen öğrencilerin öğrenme hızlarıyla doğru orantılı olarak ilerlemeleri mümkün olmamaktadır.

Dil öğretiminde öğrencilerin günlük hayatlarında Süryanice konuşmalarını, dahası çoğunluğunun önceden hiç Süryanice bilmemeleri de düzey farklılaşmasına neden olmaktadır. Nitekim öğretmenler "Süryanice derslerinde anadili Turoyo olan öğrencilerin hem daha hevesli hem de Turoyo dışında bir dil konuşan ailelerden gelen çocuklara göre daha başarılı oldukları" kanaatinde dirler. Bu başarıda öğrencilerin Turoyo bilmelerinin yanında, Turoyo konuşan ailelerinin de konuşmayan ailelere göre Süryanice eğitim-öğretimi daha fazla önemsemelerinin de payı vardır. Bu ailelerin çocuklarını yatılı olarak göndermelerinde medreselerde din eğitiminin yanında Süryanice öğretiliyor olması da etkili olmaktadır. Doğal olarak ailelerin bu yöndeki talepleri çocuklarına da olumlu yansımakta ve daha iyi motive olmalarını sağlamaktadır. Ayrıca Süryanice bilme, dini alanda kariyer yapmak için önemli avantaj sağlamakta Kilise hiyerarşisinde yer almayı kolaylaştırmaktadır. Nitekim günümüz Süryani din adamları ağırlıklı olarak Turabdin bölgesinden ve ana dili Turoyo olan ailelerden gelmektedirler.

Türkiye'deki Süryani kilise ve manastırlarında yapılan öğretim zamanlarındaki farklılıklar dil öğretiminde olumsuz bir etken olarak öne çıkmaktadır. Yatılı olarak kalanlarla günlük olarak eğitim-öğretime devam eden Midyat çevresindeki öğrencilerin hem öğrenim ortamları ve yoğunlaşma oranları hem de haftalık ders saati açısından İstanbul'da haftada bir kez birkaç

saat kiliselerde kalan öğrencilerden çok daha avantajlı oldukları ortadadır. Medrese öğretiminde uygulanan öğretim yönteminin geciktirici etkileri de eklenince toplam öğrencilerin neredeyse yarısının bulunduğu İstanbul'da bir öğrencinin öğrenime devam ettiği süre içinde programı tamamlamasının ne kadar zor olduğu anlaşılabilir. Sonuçlara bakıldığında İstanbul'daki öğrenciler arasından dini metinleri anlayabilecek düzeyde dil öğrenebilen öğrenci sayısının doğal olarak çok az olduğu görülmektedir. Bu yönüyle bilhassa anadili Süryanice olmayıp İstanbul'daki kiliselerde öğrenim gören öğrenciler öğretim sonucunda Süryanice dini metinleri okuyabilecek bir düzeye ulaşmakta, fakat çoğu kez anlayacak düzeye ulaşmamaktadırlar.

2. Dua, İlahi ve İncil öğretimi

Süryani din eğitiminde dua, ilahi ve İncil öğrenimi programın temelini oluşturur. Programda dil öğretiminin yer almasının öncelikli nedeni de dini bilgilerin öğrenilmesinde Süryani harflerinin ve ileri düzey din öğretiminde Süryanice'nin mutlaka bilinmesinin zorunlu oluşudur. İbadetlerin tamamına yakınının kilisede gerçekleştirildiği Süryani geleneğinde öğrencilere ritüelleri yerine getirebilme becerisi kazandırılması kilise ve manastırlardaki eğitim-öğretimin temel amacını oluşturmaktadır, denilmiştir. Süryani dini geleneğinde kilisede icra edilen cemaatin katıldığı vakitli günlük dualar "Namaz" olarak adlandırılır ve cemaatle icra edilir.²⁵ Süryanilerde günlük namazlarda ve ayinlerde okunan ilahi ve duaların kilise musikisi formunun gereği olarak belli zamanlarda sıralı makamlara göre okunması dini bir zorunluluktur.²⁶ Kadim Süryani ibadet ve ayin geleneğinde yılın hangi haftası dua ve ilahilerin hangi makamla okunacağı belirlenmiştir ve mutlaka o makamla okunur. Öğrencilere bu makamlarla ilahi ve duaların ilgili makamlara göre okuyabilme becerisinin kazandırılması eğitimin önemli bir bölümünü oluşturur. Ancak makam eğitimi belirli düzeye erişmiş öğrencilere uygulanır. Süryani ayinlerinde kullanılan ilahilerde dil olarak Süryanice, Arapça ve Türkçe kullanılmıştır. Günümüzde ise; kilise ve manastır okullarında uygulanan öğretim

25 Süryani geleneğinde kilisenin günlük ibadetler açısından fonksiyonu ibadet mekanı olarak camiyle önemli benzerlikler içerir. Hatta ibadetleri adlandırmada kullanılan bir çok kavram da aynıdır. Süryanilerin namazları Müslümanlarınkine çok benzer. Onlarda da kıyam, kıraat, rüku ve secde vardır. Namaz kılma vakitlerinde de benzerlik vardır. Başlangıçta Akşam, Yatsı, Gece Yarısı, Sabah, Kuşluk, Öğlen ve İkinci olmak üzere 7 vakit olan namaz, zamanla Sabah, Öğlen, Akşam ve Yatsı olarak dört ve nihayet günümüzde olduğu gibi Sabah, Öğle ve Akşam olmak üzere üç vakte indirilmiştir. Süryani ve Müslüman gelenekleri ve isimleri arasındaki bu benzerlikler üzerinde çalışılan başka bir makalenin konusunu oluşturmaktadır. M. Hadi Tezokur, "Süryanilerde Namaz", Süryaniler ve Süryanilik, s. 299-334; Hanna Dolapöntü, *Süryani Kadim Kilisesinin Şahsi Namaz Kitabı*, İstanbul 1963, s.47-54; *Süryani Kadim Namaz ve Ayin Kitabı*, Komisyon, Basım yeri ve tarihi yok, s. 15-24; Patrik Efram I. Barsavm, *Ruhsal Hazine Dua Kitabı*, Çev: Horiepiskopos Samuel Akdemir, İstanbul, 1989; Mehmet Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, Chiviyazıları/Mjora Yayınları, İstanbul, 2003, s. 95-104; Samuel Akdemir, *Dini Kurallarımız*, İstanbul, 1972, s. 90-96.

26 Bkz. İbrahim Sümer, *I-IV. Yüzyıllarda Süryani Kilisesi Tarihi ve Bazı Dini Edebi Metinler*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.

programlarında Süryanice ve Arapça ilahiler yer almakta, Türkçe ilahilere genellikle yer verilmemektedir.²⁷ İlahi ve duaların yazılı olduğu kitaplar Süryani harfleriyle yazılı olduğundan, metin dili Süryanice dışında olanlar için de Süryanice harflerle yazılı metin okuma yeterliliği gerektirmektedir.

Süryani geleneğinde dua ve ilahi literatürü gibi öğretim usulleri de yüzyıllar içinde oluşmuş, yerleşmiştir. Yerleşik uygulamada öğretimde başlangıç düzeyinde bulunan öğrencilere dua eğitimi yaptırılırken, ilahi ve İncil eğitimi bir üst aşamadakilere uygulanmaktadır. Ayrıca öğretimde kaynak olarak kullanılan kitaplar da bütün kilise ve manastır medreselerinde aynıdır. Dersler ve okutulan kitaplara gelince;

a) Dua öğretimi

Süryani din eğitiminde başlangıç düzeyindeki öğrencilere uygulanan ilk dini ders dua öğretimidir. Derste okutulan namaz ve ayinlerde kullanılan bütün duaları içeren “Tukso” “Düzen” anlamına gelen kitap, aynı zamanda dersin adı olarak yaygınlık kazanmıştır. Kitap Süryani harfleriyle yazılmış küçük boy, 30 sayfadır.²⁸ Medreseye başlayan öğrencilerin çoğu yaygın kullanıma sahip bu duaları ailelerinden öğrenmiş olarak gelirler. Ancak ayinlerde kitaptan okuma usulü yaygın olduğundan kitaptaki bütün duaların ezberletilmesi uygulaması yoktur. Temel dualar dışında, esas olan öğrencilerin Tikso’da yer alan duaları eksiksiz ve hatasız olarak okuyabilme becerisini kazanmalarındır. Dolayısıyla dua öğretiminde de öğrencilerin Tikso’yu ezberlemeleri değil, iyi derecede okuyabilmeleri hedeflenir.

b) İlahi Öğretimi

İlahi öğretimi Süryani medrese programında dua öğretimini takip eder. Ders; Süryani kilise ilahilerinin toplandığı, dersin kaynak kitabı olan Beth Gazo (Ezgi hazinesi)²⁹ isimli kitabın adıyla anılır. “Süryani Ortodoks kilise müziği (Süryanice’de Beth Gazo), tamamı vokalden oluşan yaklaşık 700 nağmeden oluşur. Bu nameler, litürjinin yeri doldurulamaz bir bölümünü oluşturur. Süryani kilise müziği, Bizans ve Gregoryan makam sistemini andıran sekiz makamdan oluşur. Her bir nağme bütün makamlarda söylenebilir. Litürji sırasında hangi makamın seçileceği kilise takviminin hangi döneminde olunduğuna bağlıdır.”³⁰

27 Günel bu durumu; “Süryanilerin Dini kitaplarını ve kilise Namaz, Dua ve Ayinlerini Süryanice ve Türkçe yaptıkları meydandadır... Süryani Kadim Cemaati, korkudan değil, ancak içten gelen sevgiden, devlet kanunlarına harfiyen riayet eder ve etmek de lazımdır.” sözleriyle ifade eder. Bugün de ayinde okunan bazı dua ve ilahiler Türkçe’dir. Horiepiskopos Aziz Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, Oya Matbaası, İstanbul, 1970, s. 59-60.

28 Bu dualar her namazda mutlaka kullanılan Yüceltme ve Takdis duaları vb. dualardır. Bu kitap sadece Süryani Kadim geleneğinde kullanılır. Ancak içerdiği ilahilerin çok büyük bir kısmı (neredeysse aynı) Süryani Katolik kilisesinde, ve daha az oranda da olsa Keldani Katolik geleneğinde de kullanılmaktadır.

29 Beth Gazo (*Kilise Ataları, Kilise İlahileri*), Hollanda, 1995.

30 Dan Lundberg, “Süryani Kiliseleri’nin Litürjisi”, *Heto*, Yıl: 1, Sayı: 2, Örebro-İsveç, 1999, s. 22-23.

Beth Gazo'da iki bin yıllık Kadim Süryani geleneği içinde oluşarak günümüze ulaşmış ilahiler yer almaktadır.³¹ Dolayısıyla kitapta yer alan ilahilerin çoğu anonimdir. İlahilerin bir kısmı ise; Mor Efremler, Mor Narsai, Mor Yakup gibi önde gelen Süryani azizleri ve büyüklerine atfedilirler.³²

Daha önce de ifade edildiği gibi Süryani kilise ibadetlerinde okunan dua ve ilahiler ibadetlerin önemli bir kısmını oluşturur. Mesela Pazar ayınının yaklaşık bir buçuk saatlik zamanı dua ve ilahilere ayrılır. Beth Gazo kilise dua ve ilahilerinin yılın hangi günü hangi makamla okunacağını ve makamların hangi sırayla değiştirileceğinin miladi takvime uygun olarak belirlendiği ve kırmızı başlıklarla işaretlendiği kitaptır.³³

Süryani dini musiki geleneği –ilahilerin güfteleri gibi- bin yıllar içinde, tamamen semai tarzda oluşmuş, gelişmiş ve aktarılmıştır. Günümüzde de öğretim geleneksel yöntemlerle yapılmakta, ilahilerin okunacağı makamlar yine semai tarzda, notalara dökülmeksizin öğretim konusu yapılmaktadır.³⁴ Yüz yıllardır olduğu gibi öğretim öğretmen ve öğrencinin karşılıklı okuma ve talimleriyle gerçekleştirilir. Öğretmenler ilahilerin makamlarını bilirler, öğretim konusu olan ilahiye makamına uygun olarak okurlar, öğrenciler hocanın okuduğu gibi tekrarlamaya çalışırlar.³⁵ Öğrenciler ilahiye makamlara göre okuyabilme becerisini kazanıncaya kadar karşılıklı talime devam eder. Öğretim sürecinin sürekli tekrarlara dayanması, makamlar ve ilahilerin değişik makamlara göre okunmasının sürekli pekiştirilerek öğrencilerin belgelerine yerleşmesini sağlar.

Süryani medrese geleneğinde dua öğretiminde olduğu gibi ilahi öğretiminde de ezber gerekli değildir. Kilise ritüeli olarak vazgeçilmez oluşundan, öğretme-öğrenilme zorluklarından ötürü, ilahi (Beth Gazo) programında en fazla zaman

31 İlahilerin Süryani Kilisesi'ne girmesini sağlayan kişi olarak görülen Mor Efremler ilahileri Ortodoks doktrinini yaymak amacıyla yazmıştır. Bkz. A. J. Maclean, "Hymns", Encyclopedia of Religion and Ethics, I-XII, Edinburg, 1917, s.12; Süryanilerde şiir geleneği örnekleri için bkz. Bulus Benham, *Süryanilerde Felsefik Şiir*, Çev. Gabriel Akyüz, Resim Matbaacılık, İstanbul, 1998.

32 Sebastian P. Brock, *Süryani Geleneğinde Kutsal Kitap*, Çev. Circis Bulut, Zafer Matbaası, İstanbul, 2000, s. 98.

33 Kilisede ayın esnasında Gudo'larda (Mihrabın önündeki taş veya tahtadan yapılmış sabit sehpa) papazın iki yanında ellerinde kitaplarla duran kız ve erkek korosunun karşılıklı olarak söylediği ilahileri bütün makamlarıyla bilen bir şef bulunur. Normal şartlarda Şemmas'lık mertebesinde bulunan bu kişi ilahi okuma esnasında sırası geldiğinde makamı değiştirmekle yükümlüdür. Ancak Şemmas bulunmadığı zamanlarda bizzat kilise Papaz'ı bu görevi getirir. Haftalık olarak değiştirilen ve mutlaka belirlenmiş 8 temel makamdan sırası gelen ile okunan ilahiler, Papaz veya Şemmas'a eşlik edilerek okunur.

34 Didaktik karakter taşıyan ve dini hizmetlerde okunmaları kolay olan bu ilahiler 4, 5, 6, 7, 8 ya da 12'li hece ölçüsünde yazılmıştır. Bkz. Melih Duygulu, *Süryanilerde Müzik Kültürü*, Süryaniler ve Süryanilik, C: II, s. 307-322; J. Julian, *Syriac Hymnody*, Dictionary of Hymnology, (London, 2nd ed., 1907). s. 1109.

35 Süryani kilise müziği ibadetlerde kullanılan dua, ilahi ve İncil-Tevrat metinlerinin makamı okunma zorunluluğundan dolayı çok gelişmiştir. Süryani müziği, gelişimi, makamları, ibadetlerde kullanımı ve notaya dökülmüş bazı örnekler için bkz. Nihmetallah Denno, *Süryani Müziği*, Resim Matbaacılık, çev: Gabriel Akyüz, İstanbul, 1998.

ve emek harcanan derstir. Günlük devam edilen medreselerde Beth Gazo düzeyindeki öğrenciler günlük olarak yoğun bir eğitimden geçerler.³⁶ Kitap bitirildikten sonra da yeniden yeniden kitaba dönülerek tekrarlanır. Öyle ki; öğretim tamamlandığında öğrencilerin çoğu farklı makamlara göre okunan ilahileri de neredeyse ezber düzeyinde öğrenmiş olurlar.

Beth Gazo eğitimine başlamada belirlenmiş bir alt yaş sınır olmamakla birlikte okula devam eden her öğrenci tarafından da alınmaz. Günlük devam edilen medreselerde Beth Gazo eğitimini alma düzeyindeki öğrencilerin 12-13 yaşlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Haftada bir gün okula gelen İstanbul'daki öğrenciler ise Beth Gazo öğrenimine daha ileriki yaşlarda başlamaktadırlar.

Beth Gazo'yla bağlantılı olarak en üst düzeydeki öğrencilere okutulan bir başka kitap da Şhimo'dur. Şhimo kilisede günlük okunan haftalık dua kitabı olarak bilinir. Kitap ilahi ve günlük duaları içermekte, içinde yer alan dua ve ilahiler de Beth Gazo'dan alınan makamlara uygun olarak okunmaktadır. Bu nedenle her iki kitap bir birine bağlı olarak öğretilmektedir. Yalnız Beth Gazo'yu bilmeyen kişiye Şhimo okutulmaz. Dolayısıyla bir üst düzey dersi olarak görülen Şhimo öğretimi kilise ve manastır okullarındaki normal öğrencilerin çok azı tarafından, özellikle din adamı sınıfına katılmayı hedefleyenlerce alınır.

İlahi eğitimi bilhassa Şemmasların yetişmesi açısından son derece hayati önem taşır. Şemmasların³⁷ da özellikle ayinlerde çok önemli rolleri vardır. Zira Şemmaslar hem kilisede ayinlerinin icra edilmesinde önemli rol üstlenirler hem de kilisenin yaşaması için gerekli olan din adamlarının yetişeceği potansiyel grubu oluştururlar.

c) İncil Öğretimi

İncil öğretimi Süryani öğretim programında yer alan temel derslerden biridir. Süryani medreselerinde ve kiliselerinde kullanılan İncil'in dili Klasik Süryanice'dir.³⁸ Günümüzde İncil'de kullanılan Süryanice'yi konuşan bir Süryani topluluğu bulunmamaktadır. Bugün sınırlı sayıda Süryani'nin konuştuğu Turoyo ise Süryani İncil'inde kullanılan dilden çok farklıdır. Öyle ki; Turoyo bilmekle İncil başta olmak üzere, yazılı Süryani kutsal metinlerini anlamak mümkün değildir. Turoyo konuşanların ifade ettiği gibi; "kimi zaman bir İncil sayfasından birkaç kelimeye ancak aşın" olabilmektedirler. Bu nedenle İncil'i anlamak, anadili Turoyo olan öğrenciler için de oldukça zordur.

36 Örneğin Kırklar Kilisesi medresesinde Beth Gazo düzeyindeki öğrencilerin, dolayısıyla da öğretmenin günlük toplam ders saatinin en az üçte biri Beth Gazo eğitimine ayrılmıştır.

37 Şemmaslık kilise hiyerarşisi içinde Papaz'lık rütbesinin altında bulunan din adamı adaylarına verilen isimdir. Geniş Bilgi için bkz. Hanna Dolapönü, *Şemmasların Rütbeleri-Kilisenin Kanununa Göre*, Çev. Hanna Aksöz, Özhikmet Matbaası, Mardin, 1960.

38 Süryanice İncil çeviri faaliyetlerinin tarihi oldukça eskidir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. *Harmony of Gospels, The New SchaffHerzog Encyclopedia of Religious Knowledge*, edited by Samuel Macauley Jackson, 1957, Vol. IX, (Baker Book House, Grand Rapids, MI), s. 151-152; Maclean, *Syrian Christians*, aga.,s.169; E.R. Hayes, *Urfa Akademisi*, Çev. Yaşar Güneng, YABA Yayınları, İstanbul, 2002, s.12.

İncil öğretimi başlangıç düzeyi öğrencileri için değildir. Bu program doğal olarak Süryanice okuma-yazma düzeyine ulaşmış öğrencilere uygulanır. Öğretim konusu olarak seçilen İncil pasajları öğretmen tarafından belirlenir. Başlangıçta seçilen pasajın anlamı üzerinde değil, okuma becerisi kazandırma üzerinde yoğunlaşılır. Öğrencinin sorumlu tutulduğu pasaj, dil öğretiminde olduğu gibi, önce öğretmen tarafından okunur, öğrenciye tekrar ettirilir ve ödev olarak verilir. Ardından öğrenci pasajı hazırlar ve malfononun huzurunda okur. Öğrenci okumayı yanlışsız yapabilirse, yeterli görülür ve ödev olarak bir başka pasaj belirlenir. Bu aşamayı öğrenci tarafından iyi derecede okunan pasajların anlam ve dil bilgisi açısından da öğrenilmesi aşaması takip eder. Bu aşamada öğrenciden pasajda geçen kelimeleri çıkartması, metinde geçen isim, fiil ve edatları anlamlarıyla birlikte öğrenmesi, dolayısıyla metni tam olarak anlaması beklenir.

Bu eğitimin sonucunda öğrenci İncil ve diğer klasik Süryani kutsal metinleriyle akılda kalıcı biçimde ilgilenmesinin yanında Klasik Süryanice'ye de aşina olmaktadır. İncil okuma ve belirli bir düzeyde nüfuz edebilme şansını yakalayanlar yatılı öğrencilerle Midyat ve çevresindeki köylerde olduğu gibi düzenli olarak medreselere devam edenlerdir. İstanbul'da bulunan kiliselere devam eden öğrencilerin İncil'i anlayabilecek düzeye gelebilmeleri çok daha uzun zaman almakta, çoğu zaman mümkün olmamaktadır.

Medreselerde ibadetlerde sıklıkla kullanıldığından dolayı Tevrat'tan Mezmurlar³⁹ başta olmak üzere bazı metinler de öğretime konu edilir.

3. Süryani tarihi, dini ve kültürü öğretimi

Süryani medreselerindeki din eğitiminde Süryani tarihi, dini ve kültürüne ilişkin öğretimi belirlenmiş zamanlarda, belirlenmiş konular çerçevesinde düzenli olarak takip edilen bir program olarak değerlendirmek zordur. Yani öğretimin bu kısmı dil, ilahi, dua ve İncil öğretiminde olduğu gibi programlanmış bir zaman diliminde gerçekleştirilmemektedir. Bu alanda eğitim-öğretim daha çok konuyla ilgili metinler içeren dil öğretimi kitaplarında geçen okuma parçaları, okulların kütüphanelerinde yaygın olarak bulundurulmuş ilgili kitaplardan yapılan okumalar ve öğretmen tarafından çoğunlukla bu kitaplara dayalı olarak gerçekleştirilen anlatı ve sohbetler aracılığıyla gerçekleştirilir.

Kilise tarihi ve azizlerin hayatına ilişkin hikaye ve bilgiler Süryani dini algısının ve kültürünün temelini oluşturur. Günümüzde bu kaynaklara

39 Ancak bu aşamada aslında anlamlarıyla birlikte en önce öğretilen bölüm Ahd-i Atik'ten Mezmurlardır. Mezmurların Süryani geleneğinde şiir ve beste olarak yer alması M.S. 2. yy'da Bar Daysan ve oğlu Harmonios aracılığıyla olmuştur. Bardaysan için bkz. Eyyüp Tanrıverdi, *Bar Daysan* (154-222), Süryaniler ve Süryanilik, C: IV, s. 145-158. Kiliseye şiirlerin bestelenmiş olarak girmesi ise 4. yy.da Mor Afrem aracılığıyla olmuştur. Mor Afrem sapkın gördüğü Bar Daysan ve benzeri kişileri kendi silahıyla vurmak amacıyla şiiri ve ilahileri kullanmıştır. Bkz. Brock, age, s. 94; Hayes, age, 90-91.

Hıristiyanlık öncesi Asuri-Süryani tarihine ilişkin bazı kaynakların da eklendiği görülmektedir. Geleneksel uygulamada yer olmayan bu yeni durumu modern bir algı olan ulusçu-milliyetçi bakış açısının medrese eğitime yansımaları olarak değerlendirmek mümkündür. Doğrudan programda ders kitabı olarak okutulmasa bile Hıristiyanlık öncesi Asuri-Süryani klasiklerinden sayılan Ahikar gibi metinlerin medrese kütüphanesine girmesi de aynı çerçevede değerlendirilecek yeni bir durumdur.⁴⁰ Süryani din adamlarında, öğretmenlerinde, ister dindar ister seküler yaklaşıma sahip olsun halktan kişilerde Süryaniliğin en eski Hıristiyan oluşum, Süryanice'nin ise Hz. İsa'nın konuştuğu dil olduğu bir tarafa Süryanilerin tarihin oluşturucularından çok köklü ve eski bir halk olduklarına dair inanç sıklıkla dile getirilen güçlü bir kanaattir. Bu kanaate dayalı yaklaşımlar öğretim sürecinde de sıklıkla kullanılır. Söz konusu modern etkilerle birlikte Hıristiyanlığı da "sonradan edinilen" konuma indirgeyen bir tarihi geçmişe vurgunun etkilerinin bilerek ya da farkında olmadan aktarıldığı görülür. Öğrencilerle yapılan görüşmelerde "en eski, en köklü, en doğruya ait ve sahip olma" duygu ve bilincini edindikleri fark edilebilmektedir. Medrese dil öğretimi materyalleri de seküler nitelikli, Süryani milli kimliğini inşaya yönelik çeşitli okuma parçaları içermektedir.

Öğretim daha çok öğrencilerin diğer derslerden yoruldukları ve değişiklik istedikleri zaman dilimlerinde, onları bilinçlendirmek ve teşvik etmek amacıyla yapılan konuşmalar, zaman zaman belli kitaplardan Süryanilik tarihi, kültürü ve ahlaki konularında, azizlerin ve Süryani büyüklerinin hayatlarını içeren okumalar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Sohbet ve okumaların sıklığı öğretmene bağlı olarak değişmektedir. Örneğin Kırklar Kilisesi Medresesi malfonusu "haftada bir, iki haftada bir azizlerin hayat hikayelerinin yer aldığı kitaplardan çeşitli özetler yaparak öğrencilere akıllarında kalacak şekilde anlattığını, Süryani büyükleri olarak tanıttığı Mor Efremler kimdir, Aziz Melke kimdir, Ahikar kimdir, öğrettiğini" ifade etmiştir.

Yine öğretimin bu kısmında hem medrese ortamında, hem de dışarıda çeşitli aktörlerin de eğitimde rol aldıkları görülmektedir. Bu bağlamda zaman zaman rahipler ve papazlar öğrencilerin çeşitli konularda sorularını cevaplandırmak ve başta Süryani tarihi olmak üzere çeşitli konularda aktarımlarda bulunmak üzere dersanelere gelmekte, öğretime katkıda bulunmaktadır. Ayrıca kilise ve manastırlara dışarıdan gelen ziyaretçilerle yapılan görüşmeler ve onların sohbetleri de sınıf ortamında aktarılanları desteklemektedir.

Dil öğretimi kitaplarında yer alan bilgilendirici ve bilinçlendirici okuma parçaları dışında Süryani tarihi, dini ve kültürüyle ilgili anlatımlarda kaynak olarak kullanılan başlıca kitaplar ise şunlardır;

40 Süryani-Asuri milliyetçiliğinin medrese eğitime etkileri ayrıca ele alınması gereken önemli bir konudur.

1. Kraliçe Theodora'nın hayatını anlatan Süryanice bir piyes⁴¹,
2. Süryanilik tarihi, kültürü ve ahlak gibi konularla ilgili okuma parçalarının bulunduğu Ktobo Deborisu⁴²,
3. Mesihsel Eğitim⁴³,
4. Sık kullanılmamakla birlikte zaman zaman çocuklara öğretmen tarafından okunan, azizlerin öykülerinin anlatıldığı Teş'iso isimli kitap,
5. Ahikar⁴⁴

Öğretim Uygulamasında Genel Özellikler

Süryani öğretim geleneğinde dikkati çeken özelliklerden birisi dersin büyük ölçüde derslik ortamında geçen ders saatleriyle sınırlandırılmış olmasıdır. Özellikle geleneksel medreselerde öğrencilerin kullandığı kitap, defter gibi ders araç-gereçlerinin tamamı ders bitiminde dershanede kalmakta, lojman ya da evlere taşınmaz. Dolayısıyla geleneksel uygulamada, günlük ders saatleri dışında, ertesi günkü derse hazırlık amaçlı çalışma ve ödev verilmesi uygulaması bulunmaz. Kitaplar sıralarda, dershanede kalır. Bu uygulamanın istisnası medreselerde çok az görülür. Özellikle yoğun uygulamalarda ve öğrencilerin aşırı istekli olduğu çok özel durumlarda kitap ve defterlerini nadiren de olsa evlerine götürdükleri ve hazırlandıklarına da rastlanır. İstanbul'da bu duruma biraz daha sık rastlanır.

Süryani din öğretimi uygulamalarında klasik öğretim yöntemleri olan anlatım, takrir ve ezber öne çıkmaktadır. Ders araç gereci olarak kitap ve defterin yanında sınıf ortamında yazı tahtası ve bilhassa ilahi ve duaların makamlı okunuşlarını öğrenciye dinletmek amacıyla zaman zaman kaset ve kasetçalar gibi araçlardan da yararlanılmaktadır. Ayrıca daha ileri düzeydeki öğrencinin bir alt düzeydeki öğrenciye öğretmenlik yapması uygulaması Süryanilerde de vardır.

Kilise öğretiminde sözlü takdirler dışında ödüllendirme yoktur. Öğrenciler çoğu kez derslere çalışmadıkları ya da yaramazlık yaptıkları durumlarda mutlaka cezalandırılırlar. Giderek azalmakla birlikte ceza olarak dayağa da başvurulur. Öğretmenlerin ve öğretimden geçmiş kişilerin ifadeleriyle: "Bilhassa eskiden öğretmenler düzgün bir sopa taşırlar(dı). Sopa daha çok öğrencinin gözünü korkutma amaçlı olmakla birlikte, zaman zaman asli fonksiyonu için, yani cezalandırma amacıyla da kullanılır(dı). Ailelerin dayağa yaklaşımı, özellikle geleneksel yerleşim birimlerinde genelde olumludur. Aileler bugün de çocuklarını öğretime "gözünü korkutması" talebiyle teslim ederler. Yani

41 Grigoryos Pavlus Behnam, *Theodora*, Çev. Hanna Dolabani, 2. baskı, 1983, Hollanda.

42 Hanna Dolabani, *Ktobo Deborisu*, Bar Hebraus Verlag, Glane-Hollanda, 1986. (İlk basım 1914).

43 Patrik I. Afrem, *Mesihsel Eğitim*, Çev. Hanna Dolabani, 1980, Hollanda.

44 Hanna Dolabani tarafından gün yüzüne çıkarılan bu kitap, Ahikar'ın Öğütleri adıyla Yuhanon ve Abgar Gülten tarafından Türkçe'ye çevrilerek basılmıştır. Bkz. Ahikar, *Ahikar'ın Öğütleri*, Gerçeğe Doğru Yayınları, Çev. Yuhanon Gülten-Abgar Gülten, İstanbul, 2004.

dayak geleneksel Süryani çevrelerinde yaygındır. Aileler de hatalı buldukları durumlarda çocuklarını terbiye etmek amacıyla zaten dayağa başvururlar.” Okulda terbiye amaçlı dayak daha çok öğrencide kalıcı iz bırakmayacak şekilde, çoğu zaman avuç içine sopayla vurulması, kulak çekilmesi tarzında olmaktadır. Öğretmenlerde ve genel olarak toplumda disiplinin mutlaka sağlanması gerektiği fikri yaygındır. Disiplinin etkili ve kalıcı olarak sağlanmasının yolunun öğrencilerde saygı uyandıracak bir korku da uyandırılmasıyla olabileceği kanaati yaygındır.

Öğretim zamanlarının düzenli eğitim yapılan okullarda Pazar hariç her gün, İstanbul’daki öğrenciler için Cumartesi günleri olduğu ifade edilmişti. Kilise ve manastır medreselerinde yatılı olarak kalan öğrenciler Pazar dahil haftanın yedi günü orada kalırlar ve Pazar ayınlarına mutlaka katılırlar. Bu açıdan bilgilerinin uygulamaya koyma ve göyerek öğrenme fırsatı bulmanın yanında, farkına varmadan bir çok yeni kazanım da edinirler.

Öğretim süresine gelince; Mardin ve Midyat çevresindeki medreselerde günlük her bir grup için ortalama üçer saatten toplam altı saattir. Öğretim öğrencilerin devam ettikleri resmi okullarda sabahçı ve öğlenci oluşlarına göre sabah ya da öğleden sonra olmak üzere günde bir kerede ve yaklaşık üç saatlik zaman diliminde kesintisiz olarak gerçekleşir. Kışları genellikle 08.00-08.30’da başlayan öğretim 11.00-11.30 civarında biter. Öğleden sonra 13.00-13.30’da yeniden başlar ve duruma göre 16.00-16.30’a kadar devam eder (Akşam Namazı’na kadar). Yaz aylarında sabahları yine aynı saatlerde olur. Fakat günlerin uzamasına bağlı olarak öğleden sonraları genellikle 14.30-15.00 gibi başlar ve 17.30-18.00’e kadar sürer. İstanbul’daki kiliselerde öğretim her Cumartesi Öğle Namazı (Saat 12.00 Duası) sonrası başlar. Genellikle saat 17.00’ye kadar devam eder.

Süryani okullarında öğrencilerin gördükleri eğitimle ilgili bilgi içeren, diploma yerine geçebilecek herhangi bir belge verilmemektedir.

Öğrenciler

Süryani din öğretimine devam eden öğrencilerin özellikleri başta geldikleri çevre, öğrenim gördükleri okulun bulunduğu yer ve evlerinde konuştukları dil olmak üzere çeşitli etkenlere bağlı olarak değişmektedir. Örneğin Deyrulumur ve Deyruzaferan Manastırları’nda bulunan medreselerde yalnızca örgün öğrenimleri boyunca buralarda yatılı kalan öğrenciler öğrenim görmektedirler. Ayrıca buralarda yatılı kalan öğrencilerin çoğunluğu köy kökenlidir. Buna karşın Midyat merkez ve İstanbul’daki öğrenciler kilise okullarına evlerinden gelip gitmektedirler. Medreselerde yatılı kalanlarla Midyat merkezdeki öğrencilerin çoğunluğu Turoyo konuşabilmekteyken, İstanbul’daki öğrencilerde bu oran daha düşüktür. Kısmen Arapça ve Kürtçe konuşan öğrenciler de bulunmaktadır. Öğrencilerin hepsinin konuştuğu ortak dil; Türkçe’dir. Yine öğrencilerin duruş, davranış ve algılarında geldikleri ve yaşadıkları çevrenin sosyo-kültürel etkilerini izlemek mümkündür. Bu açıdan İstanbul’dakilerle Midyat’takiler ve yatılı kalanların çoğunluğunu oluşturan köy kökenli

öğrencilerden oluşan Süryani öğrenci profili sosyo-kültürel açıdan homojen değildir.

Süryani medrese eğitiminde belirli bir yaşa kadar kız-erkek ayrımı yoktur. Özellikle geleneksel kilise eğitiminin kesintiye uğramadan devam ettiği Midyat ve çevresinde, kızlar da erkeklerle birlikte aynı ortamlarda ve düzenli olarak din eğitimi alırlar. Eğitimleri çoğu zaman evlilik çağına yaklaştıklarının varsayıldığı 15 yaş civarında son bulur. İstanbul'da da durum farklı değildir. Kızlar erkek öğrencilerle aynı öğrenim ortamlarında, aynı öğretim programından geçerler.

Kilise okullarına erkeklerle birlikte devam etmelerinde sakınca görülmemekle birlikte kızların hem örgün öğretime devam edebilecekleri hem de dini eğitim alabilecekleri bir düzenleme yapılmamıştır. Yani kızların, erkeklerde olduğu gibi, kilise ve manastırlarda yatılı kalarak öğrenim görme imkanları bulunmamaktadır. Bu tür bir imkanın olmaması, evlerinden gelip giderek din eğitimi alabilme fırsatına sahip Midyat ve çevresinde yaşayanlar dışında, geleneksel çevrelerde erkeklere oranla kızların hem örgün, hem de din öğretimi açısından geri kalmalarında önemli bir etkidir.⁴⁵

Din öğretimi alan öğrencilerin yaş özelliklerine gelince; kesin bir yaş aralığı olmamakla birlikte bu konuda çoğunlukla öğrenime devam edilen mekanın bulunduğu çevre ve bu çevredeki Süryanilerin yerleşiklik durumu belirleyici olmaktadır.

Kadim/Yakubi Süryanilerin dini eğitim kurumlarında öğrenim gören öğrencileri genel özellikleri açısından iki temel grupta sınıflandırarak ele almak mümkündür.

a) Kilise ve manastırlarda yatılı olarak kalan ve medreselerde öğrenim gören öğrenciler

Bu grubu kilise ve manastırlarda bulunan lojmanlarda barınan ve günün yarısında örgün öğretim kurumlarına devam ederken diğer yarısında dini öğrenim gören yatılı öğrenciler oluşturmaktadır. Kilise ve manastır medreselerinde barınan öğrenciler, Süryani medrese geleneğinin sürekliliğinde büyük pay sahibidirler. Bu öğrencilerin büyük çoğunluğu ailelerinin yaşadıkları çevrelerde gidebilecekleri bir örgün öğretim kurumu ya da kilise medresesi bulunmayan, çoğunlukla köylerden gelen ilköğretim ve lise düzeyindeki çocuk ve ergenlerden oluşur.⁴⁶

Kilise ve manastırlarda kaldıkları sürece öğrenciler, medrese öğreniminin yanında günlük ibadetlerde ve haftalık Pazar ayinlerinde öğrendiklerini

45 Süryanilerde kadının konumuna dair bkz. Mehmet Şimşek, "Süryani Cemaatinde Kadın Olmak", Süryanilik ve Süryaniler, C: III, s. 227-246.

46 Mardin Kırklar Kilisesi'nde barınmakta olan 15 öğrenciden 13'ü köylerden gelmekteydi. Geriye kalan iki öğrenciden birisi Kırklar Kilisesi Papazı Gabriel Akyüz'ün, diğeri de Diyarbakır Meryem Ana Kilisesi'nin Papazı'nın oğludur. Ayrıca Kırklar Kilisesi'nde yatılı kalan yalnızca bir tane ilköğretim 4. sınıf öğrencisi vardı.

uygulamaya koymalarına da imkan veren önemli görevler üstlenirler. Bu görevlerin en önemlisi aksini gerektirecek bir zorunluluk olmadığı sürece Pazar ayinlerinin en önemli unsurlarından “Koro”yu oluşturmaktır. Koroya katılarak ilahilere eşlik eden kişi anlamına gelen “Mzamrono”⁴⁷ görevi öğrencilerindir. Ayrıca “Mzamrono” görevine ek olarak ayin esnasında “müminlere” İncil’den belirli bölümleri okuma işini üstlenen “Koruyo”⁴⁸ görevlerini öğrenciler yerine getirirler.

Kilise ve manastır lojmanlarında barınan öğrenciler kaldıkları sürece buldukları mekanlardaki günlük işlerde de görev alırlar. Bu görevlerin bir bölümü banyo, lavabo, yatakhane ve dersliklerin temizlenmesi gibi günlük yaşam düzeniyle ilgili faaliyetlerdir. Bunların dışında dini sosyalleşmelerine katkıda bulunan, eğitimin önemli bir unsuru olarak da görülebilecek ziyaretçi karşılama, manastır tarihi ve özellikleriyle ilgili rehberlik yapma, kiliseye ait bağ bahçe işlerinde çalışarak tabiatla birlikte olma, büyüklere saygı ve itaat çerçevesinde rahip ve papazlarla diğer kilise mensuplarının hizmetlerinde bulunma gibi etkinliklerde de aktif rol alırlar.

Örgün öğretimin yaz tatiline girmesiyle birlikte medreselerde yatılı kalan öğrenciler ailelerinin yanına dönerler. Ancak özellikle manastırlarda, çeşitli işlerde yardımcı olmaları için öğrencilerden bazıları ailelerinden izin alınarak yaz tatili boyunca da gönderilmez.

b) Evlerinden gidip gelerek din öğretimi alan öğrenciler

Evlerinden gelip giderek din eğitimi alan öğrenciler de genel özellikleri itibariyle kendi içlerinde iki gruba ayrılırlar. Bunlardan ilk grubu geleneksel Süryani din öğretiminin kesintisiz olarak devam ettiği neredeyse tek büyük Süryani yerleşim birimi olan Midyat’ta yaşayan ailelerin çocukları oluşturur. Bunları diğer yerlerdeki öğrencilerden ayıran özellikleri çevrelerinde bulunan medreselere günlük olarak evlerinden gidip gelmek suretiyle devam etmeleridir. Bu öğrenciler devam ettikleri örgün öğretim kurumlarında sabahçı ya da öğlenci oluşlarına göre, öğleden önce ya da öğleden sonra, günde en az bir kez yatılı öğrencilerle birlikte medresede öğrenim görürler.

Midyat’taki öğrenci grubu içinde çoğunluğu oluşturan ilköğretim öğrencilerinin dışında, okul öncesi çocuklardan da medreselere gelip gidenler vardır. Geleneksel öğretim geleneğinin kesintisiz olarak sürdüğü kilise ve manastır medresesi bulunan yerleşim yerlerinde 4-5 yaşından büyük her çocuk öğrenime devam edebilmektedir. Buralarda küçük yaştaki çocukların kiliseye gönderilmelerinde, “dini havayı solumaları ve alışmaları isteğinin yanında, kilise ortamını güvenli bulan ailelerin zaman zaman çocukları başlarından savma düşüncesinin de etkili olduğu” öğretmenler ve devam edenlerce ifade

47 Hanna Dolapönü, *Şemmasların Rütbeleri*, Çev. Hanna Aksöz, Özhikmet Matbaası, Mardin, 1960, s. 4.

48 Dolapönü, age, s. 4.

edilmektedir. Midyat'taki kadar yaygın olmamakla birlikte, cemaatin küçük yaştaki çocuklarının kiliselere gönderilmesi uygulaması Mardin ve İstanbul'da da görülmektedir.

Evlerinden gelip giderek din öğretimi alan ikinci öğrenci grubunu Türkiye'deki Süryani nüfusunun çoğunluğunu barındıran İstanbul'da bulunan cemaatin çocukları oluşturmaktadır. Mardin merkezde de az sayıda bir öğrenci grubu evlerinden medreseye gidip gelmektedirler. Midyat ve köylerindeki uygulamalardan farklı olarak İstanbul ve Mardin'deki öğrenciler hafta içinde eğitim-öğretime devam etmemekte, yalnızca haftada bir defa Cumartesi günleri öğrenim görmektedirler. Mardin merkezde Kırklar Kilisesi Süryani çocuklarına açık, din öğretimi yapılan tek yerdir. Midyat ile coğrafi yakınlığına rağmen uygulama oldukça farklıdır. Mardin'de Midyat'taki uygulamanın aksine örgün öğretim süresince cemaatin çocukları nadiren medreseye devam eder. Devam eden birkaç çocuk da yalnızca haftada bir gün, Cumartesi'leri çok düzenli olmamakla birlikte yatılı kalan diğer çocuklarla birlikte öğrenim görürler.

Ancak Mardin'e has, özel günlerde çeşitli etkinliklere katılmak üzere cemaatin kızlarından oluşturulan 10-15 kişilik bir grup istisna oluşturmaktadır. 17-25 yaş aralığındaki bekar kızlardan oluşan kız grubu, normal öğretime devam eden diğer öğrenci gruplarından yaş ve eğitime amaçlarının farklılığı açısından ayrılmaktadır. Bu grup; ayinlerde koroda görev almakta, patrik-metropolit karşılamaları, bayramlar, Süryanilerin temsil edildiği resmi ve özel nitelikli çeşitli faaliyetlere katılmaktadırlar. Grup üyeleri söz konusu faaliyetlere her daim hazır olmak için düzenli olarak haftada bir gün Kırklar Kilisesi Medresesi'nde kendilerine özel derse devam etmektedirler.

İstanbul'da durum Mardin'den çok farklıdır. İstanbul'da evlerinden gelip giden öğrencilerden oluşan grupların öğrenim gördüğü kiliselerde din öğretimi kurumsallaşma aşamasına gelmiştir. Her kilisenin düzenli olarak devam eden sürekli bir öğrenci grubu vardır. Öğrenci sayıları kilise başına yirmiden az olmamakta, kiliseden kiliseye değişmekle birlikte, bu sayı zaman zaman kırk kişiye ulaşabilmektedir. İstanbul'daki Cumartesi öğrencilerinin çoğunluğunu kızlardan oluşturması dikkat çekmektedir. Erkeklerin hafta sonlarında genellikle babalarının işlerinde çalışıyor olmaları kilise öğrenimine devam edememelerine ya da daha kısa süreli devam etmelerine neden olmaktadır. Dolayısıyla İstanbul'da yaşayan kızlar din öğrenimi açısından erkeklere göre daha avantajlı bir konumdadırlar.

Hem Mardin'de hem İstanbul'da evlerinden gidip gelen Cumartesi öğrencilerinin çoğunluğunu ilköğretim ikinci kademe ve lise öğrencileri oluşturmaktadır. Daha az olmakla birlikte ilköğretim birinci kademe öğrencilerinden de devam edenler vardır.

Öğretmenler

Süryani medreselerinde görev yapan öğretmenlere "Malfono" denir. Malfonolar kilise veya manastır yönetimlerince atanırlar. Öğretmenliğe atanmak için ruhanilerde olduğu gibi dini konularda üst düzey bir yetmişlik aranmaz.

Hatta öğretmenlik yapanların bir kısmı bir taraftan öğretmenlik yaparken, öte yandan kendi eğitimlerini devam ettiren, gelecek vadeden gençlerdir. Bu nedenle öğretmenin öğretim programını okutabilecek düzeyde olması tercih edilmekle birlikte, çoğu zaman yaşı konusunda baz alınan zorunlu bir sınırlama yoktur. Şayet öğretmenlik yapabilecek niteliğe sahip olduğu düşünülüyorsa, yaşı oldukça küçük birisi de bu göreve atanabilir.⁴⁹ Papaz ve diğer ruhaniler genellikle öğretmenlik yapmazlar. Ancak, öğretmen olarak atanacak kimsenin bulunmadığı, ekonomik açıdan çaresiz kalınan durumlarda ders verdikleri olur. Bunun dışında zaman zaman öğretmenin isteğiyle, belirli konularda öğrencileri bilgilendirme ve bilinçlendirme amacıyla öğretime destek verirler.

Öğretmen seçiminde aranan asgari yeterlik düzeyine gelince; öncelikle öğretmen adayının medresede okutulan ders aşamalarından geçmiş, o aşamaları başarıyla bitirmiş olması şartı aranır. Bu durumda bir öğretmen adayı, Beth Gazo'yu bilir, İncil'i tam olarak okuyabilir. En azından İncil'in öğretime konu edilen pasajlarını anlaması beklenir. Ancak özellikle günümüzde, cemaatin içinde bulunduğu olumsuz şartlardan dolayı istenilen nitelikte öğretmen adayı bulmak oldukça güçtür. Bu nedenle öğretmenlerin hepsinin beklenen düzeyde yeterlik sahibi olmadığı ifade edilmekte, çoğu atandıktan sonra, bir yandan öğretmenlik yaparken diğer taraftan da kişisel eğitimlerine devam etmektedirler. Ayrıca atamayı yapacak yetkililerde öğretmenliğe atanması düşünülen adayın yeterli bilgi düzeyiyle birlikte öğretmenlik yapabilecek kişilik özelliklerine ve potansiyele sahip olduğuna dair yeterli kanaatin oluşması da atamalarda belirleyici olmaktadır.

Günümüzde öğretim yapılan her kilisede asgari bir öğretmen vardır. Bu sayı, öğrencilerin çokluğuna, medresenin büyüklüğüne göre artabilir. Örneğin, Midyat merkezdeki kilise medresesinde üç öğretmen görev yapmaktadır. Öğretmenlerin atanmasında, belli bir görev süresinden sonra görevini başka bir kilise okulunda sürdürme, yani rotasyon uygulaması yoktur. Aksine geleneksel uygulamada öğretmenler genellikle atandıkları medresede, kendileri bırakmadıkları sürece, bazen hayatları boyunca kalırlar.⁵⁰ İstanbul'daki kiliselerde öğretici kadro açısından bazı farklılıklar gözlenmektedir. Burada kilise papazlarının geleneksel uygulamadan farklı olarak eğitim-öğretime daha aktif biçimde katıldıkları görülmektedir. Ayrıca İstanbul'da çoğu zaman yüksek öğrenim amacıyla ikamet eden ya da ruhanilerin yakınlarından olan Süryani gençlerinden de öğretmen veya belletici olarak yararlanılmaktadır. Genellikle gençlerin barınma dahil temel ihtiyaçları kilise tarafından karşılanmakta, onlar da bunun karşılığında boş zamanlarında öğretimde görev almakta, buldukları kilisede görevlilere yardımcı olmaktadır.

49 Görüşmelerimizde Ferit Altınsu çocukluğunda Midyat'ta devam ettiği kilisede öğretmenlerinin henüz 14-15 yaşlarında olduğunu ve kendileriyle birlikte büyüdüğünü ve yetiştiğini ifade etti.

50 Atanan öğretmenlerin görevlerinden ayrılmaları genellikle Avrupa'ya göç nedeniyle olmakta, ekonomik olarak daha iyi kazandıracak bir iş buldukları durumda öğretmenler görevlerini bırakabilmektedirler.

Süryani okullarında görevli öğretmenlerin maaşları genellikle kilise vakıflarından karşılanır. Genellikle kilise ya da manastırlarda ikamet eden öğretmenlerden beklenen temel görev; belirlenen program doğrultusunda cemaatin çocuklarını eğitmeleridir. Ancak kilise ve manastırlarda kalmaları nedeniyle kimi zaman asıl işleri olan öğretmenlik dışında, beceri ve istekliliklerine bağlı olarak kilise ve manastırların çeşitli işlerinde de sorumluluk alırlar.

Öğretim Mekanları: Manastır ve Kilise Medreseleri

Süryaniler, köklü kilise geleneğine sahip bir cemaattirler. Kilise ve manastırlar ibadet yerleri olmaları dışında, Süryani toplumunun tarih boyunca aktif sosyal kurumları olagelmışlerdir.⁵¹ Kadim Süryanilerde dini mekanlar eğitim-öğretim ihtiyacını da karşılayacak şekilde inşa edilmişlerdir. Kiliseler, çoğunlukla bir avlu etrafında toplanmış, çeşitli işlevler için kullanılmak üzere bina edilmiş yapı grupları biçimindedirler. Bu yapı gruplarında, misafir odaları, divanhane, ruhanilerin ve kilise hizmetlerini görenlerin barındığı evler yanında, mutlaka bir tane medrese vardır. Kiliselerden daha büyük yapı grupları olan manastırlar ise, geçmişten günümüze Süryani eğitim-öğretim merkezleri olma işlevini de yerine getirmişlerdir. Kiliselerde olduğu gibi misafir odaları, divanhane ve medresenin bulunduğu manastırlarda, ayrıca bir yerine üç kilise, vaftizhane, anıt mezar, daha fazla sayıda öğrenci odası, mutfak ve yemekhane bulunur.⁵² Manastırlar genellikle şehir merkezlerinden ve yerleşim yerlerinden uzakta bina edilmişlerdir. Kiliseler ise; en küçük yerleşim birimleri olan köylerden şehirlere, belli sayıda cemaatin bulunduğu her yerleşim biriminde cemaatin nüfusuna göre ihtiyacı karşılayacak büyüklükte inşa edilmişlerdir.

Kilise ve manastırların tarihi rollerinden olan dini eğitim-öğretim kurumlarını bünyelerinde barındırma geleneğinin günümüzde de devam ettiği görülmektedir. Ruhani ve din öğretimine devam edebilecek yeterli sayıda çocuğa sahip cemaati bulunan her kilisede bugün de öğretim yapılmaktadır. Ancak Süryanilerin ekonomik koşullar, terör ve güvenlik gibi çeşitli nedenlerle geleneksel yerleşim yerlerinden önemli ölçüde göç etmiş olmaları⁵³ geleneksel Süryani din eğitim-öğretimini önemli ölçüde etkilemiştir. Cumhuriyet sonrası dönemde bilhassa şehirli Süryani nüfusun Türkiye’de kalanlarının büyük çoğunluğu İstanbul’a yerleşmiştir. Son 30 yılda gelişen olağanüstü şartlar çoğu Süryani köy ve kasabasındaki nüfusun tamamen boşalmasına, Türkiye içinde

51 Kilise ve özellikle manastırlar, geleneksel İslam kültüründe külliyele benzer bir yapılanmaya sahiptirler ve benzer fonksiyonlar amacıyla bina edilmişlerdir. Süryani kilise ve manastır mimarisi için bkz. Elif Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, Tarih Vakfı Yayınları, 2002, İstanbul.

52 Elif Keser, *“Tur Abdin’deki Süryani Ortodoks Dini Mimarisi”*, Süryaniler ve Süryanilik, C: III s. 275-289.

53 Süryanilerin Cumhuriyet tarihi boyunca göçleri ve nedenleri ile ilgili olarak bkz. Yakup Bilge, *Süryanilerin Kökenleri ve Türkiyeli Süryaniler*, İstanbul, 1991, s. 128-136.

İstanbul başta olmak üzere büyük şehirlere ama nüfusun büyük çoğunluğunun Avrupa'nın çeşitli ülkelerine kaymasına neden olmuştur.⁵⁴ Doğal olarak bir çok kilise ve manastır da cemaat ve ruhani yokluğu nedeniyle kapanmıştır. Az sayıdaki açık kilise ve manastırda ise cemaat yokluğu veya azlığı nedeniyle eğitim öğretim yapılamamaktadır. Süryanilerin tarihi yerleşim yerlerinden olan Diyarbakır'daki Meryem Ana Kilisesi, bu tür kiliseler için iyi bir örnek teşkil etmektedir. Kilise hiç kapanmamış olmasına rağmen Diyarbakır'daki cemaatin iyiden iyiye azalmasına bağlı olarak öğretmen tutmayı degecek sayıda öğrenci bulunmaması, kilisede eğitim-öğretim yapılmasını engellemektedir.⁵⁵ Az sayıdaki cemaatin çoğunluğu da çocuklarına dini eğitim aldırılmamaktadır. Bazıları ise erkek çocuklarını din eğitimi almaları için farklı yerlerdeki kilise ve manastırlara yatılı olarak göndermektedirler.⁵⁶ Bu durum günümüzde sayılı Süryani'nin yaşadığı Adıyaman, Elazığ, Urfa, Malatya gibi eski Süryani yerleşim merkezleri için de böyledir.

Geleneksel Süryani yerleşim yerlerinde halen faaliyette bulunan Süryani medreselerinin tamamı Mardin il sınırları içinde kalan sayılı kilise ve manastır bünyesinde, geri kalan kilise okulları ise; İstanbul'da bulunmaktadır. Günümüzde Türkiye'li Süryanilerin çoğunluğunun yaşadığı, ekonomik olarak da daha güçlü oldukları İstanbul en önemli Süryani yerleşim birimi özelliğine de sahiptir. İstanbul'da Osmanlı'dan intikal eden Tarla başı Kilisesi dışında Süryani Kadim Cemaati'ne ait kilise yoktur.⁵⁷ Bilhassa Cumhuriyet döneminde 1950 sonrasında başlayan göçlere son 30 yılda eklenenlerle birlikte İstanbul'daki cemaatin önemli ölçüde artması ve cemaat üyelerinin bir birinden uzak semtlerde yerleşik olmaları dini ihtiyaçlarını karşılamak üzere diğer Hıristiyan grupların cemaati bulunmayan kiliselerini kiralama yoluna gitmelerini zorunlu hale getirmiştir. Bugün söz konusu kiliseler hem günlük ibadetler ve Pazar ayinleri hem de çocukların geleneksel Süryani din eğitimi aldıkları mekanlar olarak kullanılmaktadır.

Günümüzde Mardin ve Midyat'ta bulunan manastır ve kiliselerde bulunan eğitim-öğretim ortamları mekan mekan olarak geleneksel medrese formunu korumaktadırlar. İstanbul'da Tarla başı'nda bulunan kilise dışında kalanlar Süryani kilise geleneğine uygun olarak inşa edilmediklerinden binalardaki öğretim mekanı yerleşimi de alışıldık medrese yapılarından farklıdır. Nitekim

54 Son yıllarda Süryaniler arasında Türkiye Cumhuriyeti-AB desteğiyle köye dönüş projeleri yaygınlaştırılması yönünde çabalar vardır. Hah (Anıtlı) Köyü sakinlerinin bu yöndeki çabaları için bkz. http://www.suryaniler.com/tarih_gunumuz.asp, 07.02.2006.

55 Kilise'nin tarihi ve bugünkü durumu için bkz. Gabriel Akyüz, *Diyarbakır'daki Meryem Ana Kilisesi'nin Tarihçesi M.S.3. Yüzyıl*, Resim Matbaacılık, İstanbul, 1999, s. 93-99.

56 Diyarbakır Meryem Ana Kilisesi Papazı Yusuf Akbulut da bunlardan birisidir. Yusuf Akbulut'un oğlu yatılı olarak Mardin Kırklar Kilisesi'nde kalmakta, orada hem örgün öğretime hem de medreseye devam etmektedir.

57 İstanbul Tarla başı'nda bulunan kilise Meryem Ana adıyla 1844 yılında Sultan Abdülmecit'in verdiği bir izinle ahşaptan yapılan kilise 1870 yılında yanınca 1880 yılında kargir olarak yeniden inşa edilmiştir. Bkz. Muzaffer İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, Ekol Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 151-152; "Tarla başı Kilisesi Tarihi", İdem, Sayı: 7-8, İstanbul, 2004, s. 19.

İstanbul'daki kiliselerde uygulanan öğretim programı Mardin ve Midyat'takilere farklı olmamakla birlikte; psikolojik olarak "medrese" denildiğinde öncelikle Mardin ve Midyat çevresinde bulunan kilise ve manastır okulları akla gelmektedir. Nitekim İstanbul'da yaşayan ve kilisede öğrenim gören öğrencilerle bir yaz ziyaretlerinde Mardin'de yaz tatili boyunca din öğretimine de devam edilen İstanbul'dan tatil amaçlı gelmiş öğrencilerle yapılan görüşmelerde İstanbul ve Mardin arasında öğretim açısından sizce ne fark var şeklindeki soruya "orada da kilise okuluna gidiyoruz ama burası daha iyi, çünkü burada medrese de var" cevabını vermişlerdir. Öğrenciler "medrese" kavramını program farkı olmamasına karşın İstanbul için kullanılmakta, Mardin'deki okul için kullanılmaktadırlar. Bu algılarında Mardin'de "Süryanilere ait kilise ve manastırlarda" geleneksel medrese düzenini sürdüren tarihi mekanlarda, günlük öğretim yapılmasının belirleyici olduğu düşünülebilir.

Süryani kilise ve manastırlarının fiziksel nitelikleri buralarda öğrenim göreceк yatılı öğrenci sayısının belirlenmesinde temel kriteri oluşturmaktadır. Dolayısıyla kilise ve manastırlarda pansiyoner olarak kalarak hem örgün hem de dini öğrenim gören öğrencilerin miktarını öncelikle kabul edildikleri mekanın kapasitesi belirlemektedir. Belirli sayı aralıklarında tutulan pansiyoner öğrencilerden örgün öğretimi tamamlayanların yerini yeni öğrenciler almakta, pansiyoner öğrencilerin sayısında azalma olmamakta, yalnızca öğrenciler değişmektedir. Genellikle her kilise ve manastırda oturmuş bir öğrenci kapasitesi vardır ve büyük ölçüde bu sayı korunmaktadır. Örneğin, Kırklar Kilisesi öğretmeninin ifadesine göre, "son yirmi yıldan bu yana pansiyoner olarak kalan öğrenci sayısı bir-iki kişi eksik fazla olmakla birlikte 15 civarındadır. Daha büyük mekanlar olan Deyrulumur ve Deyruzaferan gibi Manastırlarda yatılı öğrenciler biraz daha fazladır. Buralarda da öğrenci sayısı genellikle 25 ile 40 arasında değişmektedir." İstanbul'da ve Midyat'ta evlerinden gelip giden öğrenciler için bir sınırlama söz konusu değildir.

Yatılı öğrencilerin günlük yemek ihtiyaçları, kilise ve manastırlarda barındırılan görevlilerin çalıştığı yemekhanelerden giderilir. İhtiyaç listesi görevlilerce belirlenir, ibadethanenin yetkilisi tarafından onaylandıktan sonra temin edilir. Yemekhanelerde günde üç öğün yemek çıkarılır. Yeme içme ve kirililerin yıkanması, banyo gibi temizlik ihtiyaçları da öğrencilerin barındıkları kilise ve manastırlarda giderilir. Her Cuma günü öğrenciler için banyo gündür. Yine kiliselerde koşuş sistemi yaygındır. Koşuşlarda her öğrencinin eşyalarını koyabileceği kendine ait bir dolabı bulunur.

Günümüzde eğitim-öğretim yapılan Kadim Süryani kilise ve manastırları şunlardır:

Mardin ve Midyat'ta bulunanlar:

Mardin Kırklar Kilisesi,

Mardin Deyruzaferan Manastırı

Midyat Deyrulumur Manastırı

Midyat Mor Melke Manastırı (Daha çok yaz okulu olarak faal)

Midyat Mor Yakup Manastırı
 Midyat Mor Barsawmo Kilisesi
 Midyat Bakısyın Köyü Kilisesi

İstanbul'da bulunan kiliseler:

Tarlabaşı Kilisesi
 Kumkapı Kilisesi
 Bakırköy Kilisesi
 Yeşilköy Kilisesi
 Kadıköy Kilisesi

Samatya'da bulunan kiliseler.

Kınalıada (Patrik Vekili Filüksinos Yusuf Çetin'in yazlık ofisi)

Derslik Ortamı

Günümüz Süryani okullarından Mardin ve Midyat çevresinde bulunanlar eskiden beri Süryanice "madrašto", Arapça "medrese" olarak isimlendirilen okullardır. Ancak daha çok "medrese" kavramı kullanılır. Geleneksel medrese mekanları genellikle kilise avlusu içinde bulunan, dikdörtgen şeklinde uzunca bir odadan oluşturulmuş dersliklerden ibarettir. Düzeyi ne olursa olsun, bütün öğrenciler aynı derslik içinde birleştirilmiş sınıf düzeninde öğrenim görürler. Derslikler, büyük ölçüde örgün öğretim kurumlarındakilere benzer şekilde düzenlenmiştir. Sıra, yazı tahtası, öğretmen masası gibi temel araç-gereçler bulunur. Sıralar, genellikle sınıf olarak kullanılan odada, ortasından koridor bırakılmış, birer tarafı iki duvara dayalı olarak yerleştirilmiştir. Öğretmen masası ve sandalyesi, örgün öğretim kurumlarındaki yerleşim düzeninde olduğu gibi, öğrencileri karşıdan görür, yazı tahtası ise öğretmenin masasının yanına veya hemen arkasına gelir şekilde konumlandırılmıştır.

Bütün medreselerde mutlaka bir kitaplık vardır. Kitaplık, medresede okutulan ders kitapları başta olmak üzere, Süryanice, Arapça ve Türkçe kitaplardan oluşur. Ayrıca bunların dışında, yatılı öğrencilerin gece etütlerinde ihtiyaç duyabilecekleri çeşitli konularda ansiklopediler ve kaynak ders kitapları da bulundurulur. Medrese öğretiminde öğrencinin evine ya da yatakhaneye kitap götürmesi yaygın bir uygulama değildir. Öğrenci ders bittiğinde, kitap ve defterini oturduğu sırasında bırakır. Çoğunlukla kitap ve defterle işi ders süresiyle sınırlıdır.

Derslik duvarları yapılan öğretime uygun olarak İsa Mesih'i temsil eden resimler, Süryani büyüklerinin ve patriğin fotoğrafları ve çeşitli dini sembollerle bezenmiştir. Geleneksel medrese derslikleri genellikle geniş, ferah ve yeterince aydınlık değildir. Tamamına yakını taş yapı olduğundan, derslik olarak kullanılan odalarda kapı doğrudan avluya açılır ve çoğu zaman kapı dışında havalandırma ve aydınlatma için kullanılan yalnızca bir pencere bulunur. Isıtma ise, çoğunlukla odun veya kömür sobası ile yapılır.

İstanbul'daki kiliselerde sınıf düzeni yukarıda da ifade edildiği gibi klasik medreselerdeki sınıf düzenine göre bazı farklılıklar içermektedir. En dikkat

çekici farklılık haftada bir gün ders yapılan bu kiliselerde normal sınıf düzeninin bulunmamasıdır. Öğrenciler sıralarda değil, masalar etrafında öbekler oluşturarak otururlar. Bunun dışında dersane içinde kullanılan araç-gereç ve diğer semboller açısından geleneksel medreselerle buradaki dersaneler arasında önemli bir farklılık yoktur. Isıtmada soba yerine İstanbul'da doğal gaz veya kalorifer kullanılmaktadır. İstanbul'daki dersliklerin geleneksel medreselere göre en önemli dezavantajı klasik Süryani kilise ve manastırlarındaki gibi doğrudan avluya açılan bir külliyenin parçası olmanın getirdiği psikolojik havadan yoksun oluşlarıdır.

Sonuç

Günümüz Süryani kilise ve manastırlarında gerçekleştirilen eğitim-öğretim Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikal etmiştir. Cumhuriyet dönemi boyunca kilise ve manastırlarda yer alan medreselerin öğretim kurumları olarak köklü değişimler geçirdiğini söylemek güçtür.⁵⁸

Daha çok Cumhuriyet tarihi boyunca Süryanilerin de derinden etkilendikleri siyasi, ekonomik ve sosyal değişmelerin cemaatin dini kurumları ve buralarda gerçekleştirilen eğitim-öğretim uygulamalarına yansıyan ciddi etkilerinden bahsedilebilir. Bu bağlamda zikredilebilecek ilk önemli kurumsal değişim Mardin-Deyruzafaran'da bulunan tarihi Patriklik merkezinin Türkiye dışına taşınmasıdır. Ancak bu değişimin medreselerde gerçekleştirilen din eğitim-öğretimine önemli etkilerini olduğunu söylemek güçtür. Eğitim öğretimi de doğrudan ve derinden etkileyen değişimleri yoğun Süryani göçleri sonrasında oluşan yeni durumun sonuçlarının etkilerinde aramak gerekir. Süryani göçleri Cumhuriyet tarihi boyunca öncelikle Türkiye içinde İstanbul başta olmak üzere çeşitli batı şehirlerine yönelmiş, ama asıl ciddi göçler başta Avrupa ülkeleri olmak üzere Türkiye dışına olmuştur. Göçler cemaatin geleneksel konumunda köklü değişikliklere neden olmuştur. Bu değişimin en iyi gözlenebileceği alanlardan birisi dini kurumlardır. Çünkü bugün pek çok Süryani köyünde ve şehirlerde cemaatten kimsenin kalmaması ya da çok az insanın kalması kilise ve manastırların tamamen kapanmasına, hatta birer virane haline gelmesine ya da fonksiyonlarını kaybetmelerine neden olmuştur. Doğal olarak her kilise ve manastırda mutlaka yer alan medreseler de bu sonuçtan nasibini almıştır.

Günümüz Süryani kilise ve manastırlarında yapılan eğitim-öğretimin niteliklerine bakıldığında göçler sonucu oluşan yeni durumun etkileri açıkça görülebilir. Günümüz Süryani din eğitiminin en önemli ayağını oluşturan Mardin ve Midyat çevresindeki manastır ve kiliselerde yatılı kalan öğrencilerin ağırlıklı olarak köylerden veya din eğitimi verilmeyen şehirlerden ya da yurt dışında

58 Geçmiş yıllarda uygulanan Süryani eğitiminin niteliğini gösteren Manastır ve kilise tarihleri ile ruhanilerin hayatlarına ilişkin kaynaklardan Cumhuriyet döneminin ortalarını da kapsayan son yüz yıl içinde köy medreselerinde uygulanan programda yer alan derslerin bugünkü Süryani medreselerinde uygulanan programda da yer alan Süryanice dil eğitimi başta olmak üzere, temel İncil ve Litürji bilgileri içerdiği anlaşılmaktadır. Bkz. Atalay, agm.

yaşayan cemaatin çocuklarından oluşması; göç sonrası oluşan yeni durumun sonuçlarından biridir. Yine İstanbul'da Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikal eden bir tane Süryani kilisesi varken, eğitim-öğretim mekanları olarak da kullanılan kilise sayısının 6-7'ye çıkmış olması da aynı durumun başka bir sonucudur.

Bugün, Süryani dini kurumlarında eğitim alan öğrenciler ağırlıklı olarak ilköğretim ve lise düzeyindedirler. Genelde örgün öğretime devam ediyor olmaları Süryani medreselerindeki öğretim zamanlarının ve tatillerin de resmi okul programına uyumlu hale getirilmesini zorunlu kılmıştır. Tabii günlük öğretim zamanları da öğrencilerin devam ettikleri örgün öğretim kurumunda sabahçı ya da öğlenci olmalarına göre planlanmaktadır.

Öğretimde belirgin bir kız-erkek ayrımı gözlenmemekle birlikte, uygulamada çeşitli faktörlerin etkisiyle bu tür bir farklılaşma gözlenmektedir. Özellikle kilise ve manastırlarda yatılı kalarak örgün öğretimle birlikte medreselerde din eğitimi alabilme uygulamasının erkeklere mahsus olmasının doğal bir sonucu olarak Mardin ve Midyat bölgesinde erkekler kızlara göre daha avantajlıdır. Ancak İstanbul'daki çalışma şartları kızların din öğretiminden erkeklere göre daha çok yararlanabilmelerine neden olmaktadır.

Süryani din öğretiminde uygulanan öğretim programlarında kayda değer bir farklılık gözlenmemektedir. Program Türkiye'de din eğitimi yapılan kurumların hepsinde Süryanice okuma-yazma, dua, ilahi ve İncil eğitimi ile dini ve milli bilinçlendirmeyi hedefleyen derslerden oluşmaktadır. Bu derslerde öğretim materyali olarak kullanılan kitaplar da hemen her kilise medresesinde ya da okulunda aynıdır. Bu nedenle eğitimi, daha doğru bir ifadeyle öğretim başarısını öğrencilerin yatılı kalmaları veya evlerinden medreseye günlük ya da haftada yalnızca bir gün devam edebilmeleri, Turoyo bilip bilmemeleri gibi program dışındaki çevresel faktörler belirlemektedir.

Program; kilise içi ritüellerle ilgili beceriler kazandırmakla birlikte, Süryani çocuklarını başta Protestanlar olmak üzere diğer Hıristiyan gruplarla dini gelenek olarak karşılaşmaya hazırlamak konusunda son derece yetersizdir. Tabii bu durumda öğretmenlerin ciddi bir eğitimden geçmemesinin de önemli etkisi vardır. Öğretmen yetiştirmeye yönelik bir programın olmaması, öğretmenlik için seçilenlerin de çoğu kez öğrenciyi hayata ve diğer gruplarla dini karşılaşmaya hazırlayacak donanıma sahip olmamaları, hatta bu konudaki problemi de tam olarak fark edememeleri söz konusudur. Buna karşın öğretmenler son derece gayretli ve bildiklerini kazandırma konusunda hevesli ve öğrenmeye yatkındırlar. Ayrıca öğretmenler arasında da ciddi düzey farklılıkları vardır.

Programda Süryanilik bilincine yönelik seküler nitelikli bir milli hissiyat oluşumunu destekleyecek ögeler de yer almaktadır. Hem dil eğitimi kitaplarında yer alan okuma parçalarında hem de çevre kitaplar olarak kullanılan başvuru kitapları arasında bu durum gözlenmektedir. Özellikle Süryanice dil eğitimi din dili olmasıyla birlikte bu açıdan da önemsenmektedir. Dini metinleri okuyabilme ve anlayabilme becerilerinin kazandırılması isteğinin yanında, bizzat Süryanice'yi sahiplenebilme ve unutulmasını önleme arzusunun da dil

öğretiminde önemli bir itici güç olduğu görülmektedir. Tabii Süryanice öğretimi kolay olmamaktadır. Dil öğretiminde gözlenen en önemli zorluğun kaynağı Süryanilerin toplumsal yapılarıdır. Çünkü Süryaniler arasında yüzyıllardan beri farklı diller konuşulmaktadır. Cemaat Osmanlı coğrafyasında ağırlıklı olarak Arapça, Türkçe, Turoyo ve kısmen Kürtçe konuşan gruplardan oluşmuştur. Bu durum Cumhuriyet dönemine de aktarılmış, bugün de önemli ölçüde sürmektedir. Günümüzde dil ile ilgili kayda değer değişim Türkiye Süryanileri arasında Türkçe'nin cemaat içinde ve eğitimde yaygın kullanımınıdır.

Günümüz Süryani din eğitim-öğretiminin öğretmen nitelikleri, program, uygulama ve öğretim yöntemleri açısından yeterlik sorunları bulunmaktadır. Cemaat içinde de bu konularda hedeflerin yeniden gözden geçirilerek programın Süryani çocukların özellikle kendi dini ve kültürel kimliklerini korumalarını sağlayacak yeni hedeflere göre oluşturulmasına yönelik arayışlar sürmektedir. Bu arayışlarda Avrupa'da yaşayan Süryani toplumunun kazanımlarının artmasının ve cemaatin entelektüel düzeyinin artmasının etkili olduğu söylenebilir. Eğitim-öğretimin önemi bugün cemaati içinde çok daha iyi fark edilmiş durumdadır. Ancak Süryanilerin göçler sonrasında yeni yerleşim yerlerinde modern dünyayla karşılaşmalarından sonra geçirdikleri sosyo-kültürel değişimler ihtiyaç ve taleplerde, hedefler ve beklentilerde önemli farklılaşmalara neden olmuştur. Bu yeni şartların Kilise ve Süryani toplumundaki konumuna yönelik çok yönlü etkilerin olacağı açıktır. Bu durumun din eğitim-öğretimine ne getirip ne götüreceği ve artık sıklıkla dile getirilen laik karakterli bir cemaat okulu açma isteğinin cemaat içindeki çeşitli kesimlerce ve Kilise tarafından nasıl karşılanacağı henüz netleşmiş değildir.